

Kur'ân'ın Müheyminliğinde İlähî Vahiylere Korunmuşluğu Üzerine

Aslan Çıtır | Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı (ROR ID: 007x4cq57)

Konya İl Müftülüğü

Dr., Presidency of Religious Affairs, Konya Provincial Mufti Office, Konya/Turkey

aslancitir@gmail.com | ORCID: 0000 0002 5345 8512

The Preservation of Divine Revelations With The Qur'ân As The Final Standard

Abstract

The word of *muhaymin* is mentioned in two places in the Qur'ân. In one place it is used as one of the names/attributes of Allah (swt); in the other, it is used as a characteristic of the Qur'ân. The concept of *muhaymin*, in the former case, means Allah's ability to preserve, observe and control everything and in the latter it means the characteristic of the Qur'ân that preserving the previous revelations. While Allah promised to protect the Qur'ân, He also protected all the previous devine books and manuscripts through it. The Qur'ân is therefore the preserver and guardian of the previous books and confirms the verses in them as the word of Allah. It reveals any distortions in these books and separates truth from falsehood. The Qur'an is a standard for which these manuscripts and books are the word of Allah, pointing out the distortions in them, and separating the truth from the falsehood. So if something is missing in the current Torah and Bible for example, but is found in the Quran, then it means it has been lost over time. Accordingly, the absoluteness of the message in the Torah and the Bible depends on their compatibility with the Qur'ân. The Qur'ân describes and elaborates the revelations in the previous devine books and manuscripts on issues such as creed, worship, morality, muamalat (legal, administrative, financial matters), on avoiding harm and etc. With these, the Qur'ân preserves the revelations of the previous prophets and separates the abrogation (naskh) from the non-abrogation. It therefore prevents these revelations from being exploited and thus preventing their misuse. The fact that previous revelations were forgotten and falsified due to lack of written record at the time of revelation enabled our Prophet (pbuh) to ensure to preserve and protect the Qur'ân. Allah protected the Qur'ân through Muhammad (saw) and his companions. The Qur'ân has been preserved by precautionary

Bu çalışma, Prof. Dr. Ali Akpınar danışmanlığında 2020 tarihinde tamamladığımız Kur'ân-ı Kerîm'de Dinin Birliği başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır./This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Unity of the Religion in the Qur'an", supervised by Prof. Dr. Ali Akpınar (Ph. D. Dissertation, Necmettin Erbakan University, Konya/Turkey, 2020).

Yayın | Published: 20 Mart/March 2022

Kabul | Accepted: 12 Aralık/December 2021

Geliş | Received: Haziran/June 2021

Değerlendirme | Peer Review: Dış Bağımsız | Externally Peer-reviewed.

Hakem Raporları | Peer Review Reports: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeeni/page/13397>

Atf Cite as: Aslan Çıtır, "Kur'ân'ın Müheyminliğinde İlähî Vahiylere Korunmuşluğu Üzerine = The Preservation Of Divine Revelations With The Qur'ân As The Final Standard", *Eskiyeeni* 46 (Mart/March 2022), 305-335.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeeni.957254>

© Aslan Çıtır | CC BY-NC 4.0 Attribution-NonCommercial 4.0 International

measures such as writing and memorizing of the revealed verses of the Qur'ân and giving priority to their recitation with the method of presenting (*arz*) and listening (*sima'i*), compile/collect (*tedvin*) and making clear (*tebyin*) and etc. The fact that the Qur'ân being muhaymin for the previous books means that it accepts what is in accordance with the Qur'ân as truth and distinguishes the contrary as false. Qur'ân is considered as the last of the divine books, the most comprehensive. Furthermore it gathers the favors (*mahâsin*) in the previous books and increases perfections (*kamalât*), which they lack of Qur'ân has therefore been made witness, protection and reassurance to all of them. As the being muhaymin the Qur'ân is protected from being changed, it is a measure for the other books and bears witness to their accuracy and stability. The Qur'ân accepts the originality of the shari'a, determines the abrogated provisions and separates the eternal provisions of the shari'ah from the expired ones. Qur'ân is what distinguishes the fixed provisions revealed to the prophets since Adam (as) from the temporary provisions and it is the one that protects the provisions of the previous books from being altered (*taghyir*) and changed (*tabdil*). Qur'ân also contains the unification of eternal shari'ahs that remained from previous divine books. For these reasons determination of whether the provisions in the divine books have been falsified is determined by the Qur'ân, not by the existing Torah and the Bible. Even though there have been many studies on the preservation of the Qur'an, no study has been found on the muhaymin of the Qur'an, which preserves the previous divine books. Accordingly, in our study, the muhaymin of the Qur'an is evaluated.

Keywords

Tafsir, Revelation, Qur'ân, Controls, Divine Revelations

Kur'ân'ın Mühayminliğinde İlâhî Vahiylere Korunmuşluğu Üzerine

Öz

Kur'ân'da biri Allah'ın ismi, diğeri Kur'ân-ı Kerîm'in vasfı olmak üzere iki yerde *mühaymin* kelimesi zikredilmiştir. Allah'ın koruyan, gözeten, yöneten olduğunu ifade eden mühaymin kavramı, Kur'ân'ın önceki vahiylere koruma vasfına işaret etmektedir. Allah (c.c.), Kur'ân'ı korumakla semâvî kitapları ve sahifeleri de dolaylı muhafaza altına almıştır. Buna göre Kur'ân, önceki kitapları muhafaza eden, gözeten, onlardaki âyetleri doğrulayan ve Kur'ân, bu sahifelerin ve kitapların Allah'ın kelâmı olduğunu ilan eden, onlarda var olan tahrîflere işaret eden, o kitaplardaki hakikat olanlar ile hakikat olmayanları birbirinden ayıran bir ölçüdür. Kur'ân'ın Tevrât'ta, İncîl'de var olduğunu söylediği hususlar, günümüzdeki nüshalarda yoksa bunlar zaman içerisinde kaybolmuş demektir. Tevrât ve İncîl ile hükümün mutlak olması Kur'ân'la mukayyed olmasına bağlıdır. Kur'ân önceki kitaplarda ve sahifelerde mevcut olan itikat, ibadet, ahlak, muâmelât (yasal, idârî ve mâlî), mezâcîr (zararı defetme) vb. konulara dair vahiylere bahsetmiştir. Bununla önceki peygamberlere inen vahiylere koruma altına almış; neshedilen, neshedilmeyen hükümleri birbirinden ayırmıştır. Bu vahiylere yanlış intikalini önleyerek istismar edilmesini engellemiştir. Önceki vahiylere inzal esnasında yazılıp kaydedilmemesi neticesinde unutulup tahrif edilmesi, peygamberimizin Kur'ân'ın muhafazasına yönelik tedbir almasını sağlamıştır. Allah Hz. Muhammed ve onun ashabının eliyle Kur'ân'ı muhafaza etmiştir. İnen âyetlerin yazıya geçirilmesi, ezberlenmesi, kırâatın öncelenmesi, arz ve sema metoduyla denetlenmesi, tebliğ ve tebyin edilmesi vd. önlemlerle Kur'ân korunmuştur. Kur'ân'ın

önceki kitaplara müheymin oluşu, onların Kur'ân'a muvâfık olanını hak; muhâlif olanını bâtil olarak ayırdığı anlamına gelmektedir. Kur'ân, ilâhî kitapların sonuncusu, en kapsamlısı olarak telakki edilmiştir. Önceki kitaplarda mevcut iyilikleri (mehâsin) cemededen, diğerlerinde olmayan kemâlâtı (mükemmellikleri) artıran kitap olmasından dolayı hepsine tanık, koruyucu ve güven verici kılınmıştır. Kur'ân'ın müheymin oluşu, tebdîl (değiştirilmiş) olmaktan korunmuş; diğer kitaplar üzerinde denetleyici, o kitapların doğruluğuna ve sabitliğine tanıklık edici olmasıdır. Kur'ân, şeriatlerin asıllarını kabul eder, mensûh hükümleri tayin eder, şeriat kılınan ebedî, bâkî hükümleri, şeriat kılınma vakti sona ermiş hükümlerden ayırt edendir. Hz. Âdem'den beri peygamberlere vahyedilen sabit hükümleri, muvakkat hükümlerden ayırt edendir. Önceki kitaplardaki hükümleri tebdîl ve tağyîrden (değiştirme) koruyandır. Kur'ân, ilâhî kitaplardan bâkî olan şeriatleri birleştirmeyi ihtivâ eder. Kur'ân'ın önceki ilâhî vahiyleri sağlama vazifesi vardır. Semâvî kitaplardaki hükümlerin tahrif edilip edilmediğinin tespiti mevcut Tevrat ve İncil ile değil Kur'ân'la belirlenir. Bu bağlamda Kur'ân'ın korunmasına ilişkin birçok araştırma yapılmasına rağmen Kur'ân'dan önceki ilâhî vahiylerin korunmasını ihtiva eden Kur'ân'ın müheyminliği konusunda herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle çalışmamızda Kur'ân'ın müheyminliği konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Vahiy, Kur'ân, Müheymin, ilâhî Vahiyler

Giriş

Asrımızda özellikle oryantalistlerin yaptığı çalışmalarda Kur'ân'da Ehl-i Kitâb'a dair bilgiler, peygamber kıssaları, Ehl-i Kitap'la alakalı rivayetler, Kur'ân âyetleriyle İncil ve Tevrât metinlerindeki bazı anlam benzerlikleri delil gösterilerek Kur'ân'a kaynak aranmaktadır. Oryantalistlerin Kur'ân'a kaynak aramaya yönelik art niyetli çalışmalarını bertaraf etmek için İslam dünyasında yapılan bazı bilimsel çalışmalarda, hadis kaynaklarındaki kimi rivayetleri reddetme çabası görülmektedir. Ayrıca Kur'ân'da zikredilen tahrîf, tebdîl ve tağyîr kelimelerinin anlam içeriklerinden hareketle Tevrât'ın lafzının tahrîf edilmediği, yorum açısından tahrîfâta maruz kaldığı iddialarına¹ ilişkin yaklaşımlarla da bağlantılı olmasına istinaden bu çalışmada *Kur'ân'ın Müheyminliği* incelenmiştir.

Kur'ân'ın, İncil ve Tevrât'ın aslının, peygamberlere gönderilen tüm sahifelerin vahiy kaynaklı olmalarına binâen muhtevalarında bazı anlam benzerliklerinin mevcudiyeti muhtemeldir. Kur'ân'ın “*Onlar kendilerine zikredilenlerin (öğütlerin/kitabın) önemli bir kısmını unuttular.*”² âyetinde, unutmanın semâvî kitapların tamamında değil önemli bir bölümünde gerçekleştiği zikredilmiştir. Buna göre muharref Tevrât ve İncil'in metinleri lâfzen tahrîfâta uğrasa da bazı ifadeler mana bazında tahrîf edilmemiş olabilir.

¹ bk. Salih Akdemir, “Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed'e Yaklaşımları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Nisan 1990), 179-210; Necdet Çağul, *Kitâb-ı Mukaddes'in Neyi Tahrîf Edildi* (İstanbul: Beyan Yayınları, ts.).

² el-Mâide 5/14.

Kur'ân, ilâhî vahiylerdeki nâsihi ve mensûhu, muharref ve gayr-i muharrefi, önceki vahiylerin aslında bulunanı, insanlar tarafından sonradan ilave edilenleri ayırt etmeyi müheymin özelliğiyle açıklamıştır. Anlam açısından tahrîfâta uğrayan ve uğramayan metinler Kur'ân'ın müheminliğinde tespit edilebilir.³ Bütün semâvî kitapların, sahifelerin lâfzen ve manen tahrîf edilmemiş metinlerinin kaynağı vahiy olduğundan mezkûr benzerliklerin Kur'ân'a kaynak gösterilmesinin galat bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân'da müheymin kelimesinin sadece iki ayet üzerinden değerlendirilmesi kâfi değildir. Önceki vahiyler murâkıp, muhâfız, müşâhit, mu'temen bu kelimenin bütüncül bir perspektifle Kur'ân'ın genelinde hangi ayetlere tekâbül edebileceğinin tespiti gereklidir. Kur'ân'ın sâbık vahiylerle ilişkin müheminliğinin anlaşılması için Kur'ân'ın korunmuşluğundan söz etmek gerekir.

Allah Kur'ân-ı Kerîm'i koruyacağını “Şüphesiz biz Zikri (Kur'ân'ı) indirdik. Onun koruyucusu elbette biziz.”⁴ âyetiyle taahhüt etmiş, Hz. Peygamber, ashabı ve Müslümanlar eliyle korumuştur. Bu koruma öncelikle kırâatın öncelenmesi, harflerin mahreçleriyle, sıfatlarıyla doğru telaffuz edilmesine istinaden lafzın korunması bağlamında teşekkül etmiştir. İkinci olarak gönderilen vahiy erken dönemden itibaren vahiy kâtipleri tarafından yazıya aktarılmış,⁵ ilk vahiyden itibaren ezberlenmiş, başta peygamberimiz olmak üzere sahabenin birçoğu indirilen her bir âyeti ezberlemiştir. Bu metotla Kur'ân hem satırlarda hem de sadırlarda korunmuştur.

Kur'ân'ın korunmasının en etkili yöntemlerinden biri teblîğ ve tebyîn edilmesidir. İnen vahiy, Müslümanlara ivedi olarak teblîğ edilmiş, vahyin manası, maksadı, müphemî açıklanmış; umûmî ve husûsî olanı, mutlak ve mukayyedi tebyîn edilmiştir. Bunun haricinde de Kur'ân'ın korunmasına yönelik birçok tedbir alınmıştır.⁶

Kur'ân'ın korunması, Kur'ân öncesinde gönderilen semâvî kitapların ve sahifelerin korunmasını da sağlamıştır. Eğer Kur'ân'ın aslı günümüze kadar ulaşmayıp, önceki semâvî kitaplar ve sahifeler gibi tahrîf edilseydi, Hz. Âdem'den günümüze Allah'ın vahyettiği kitaplardan, sahifelerden haberdar olunamaz, bu kitapların, sahifelerin aslına ulaşamaz, muhtevası bilinemezdi. Bugün elimizde sadece tahrîf edilmiş şekli bulunurdu.

³ bk. el-Mâide 5/48.

⁴ el-Hicr 15/9.

⁵ Bir diba (ipek) sayfa üzerine yazılmış olarak Cibril tarafından kendisine sunulan ayetleri Hz. Muhammed'in okuduğu zikredilmiştir. bk. Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996), 67; Hz. Ömer'in Müslüman olduğu dönemde kız kardeşi Hz. Fatıma'nın elinde Kur'ân sahifelerinin mevcudiyeti buna örnektir. bk. Mehmet Ünal, “Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi”, *Tefsir (El Kitabı)*, Editör: Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 27.

⁶ Kur'ân'ın erken dönemden itibaren yazıldığına ilişkin bk. Mustafa 'Azamî, “Asr-ı Saadette Yazı ve Vahiy Kâtipleri”, çev. Durak Pasmaz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Editör: Vecdi Akyüz (İstanbul: Beyan Yayınları, 1994), 1/381-462; Kur'ân'ın korunmasına yönelik alınan tedbirlere ilişkin bk. Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2008), 15-188.

Kur'an'ın korunmasına⁷ ilişkin birçok çalışma yapılmasına rağmen önceki ilâhî vahiylerin korunmasını ihtiva eden Kur'an'ın Müheyminliği konusunda müstakil herhangi bir araştırmaya ulaşılamamış, sadece bir makalenin alt başlığında Kur'an'ın önceki vahiylerden ayırt edilen özelliği olarak ele alınmıştır.⁸ Tahrif, tasdik, nesih, şeriat farklılığı meselelerine Kur'an perspektifinin anlaşılmasında âyetteki *وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ* (gözeten, koruyan, denetleyen, şahit, hâkim) ifadesi önem taşımaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmaların çoğunda tahrif, tasdik, nesih, şeriat farklılığını anlatan ayetler müstakil incelenmiş, bu kavramların mahiyetinin anlaşılmasında müheymin (*وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ*) kelimesinin konusu belirtilmemiştir.

Müheymin kelimesinin araştırılmasında ilk dönem eserler başta olmak üzere lügatler, mu'cemler, klasik, çağdaş, rivâyet, dirâyet, me'âni'l-Kur'an tarzı tefsirler, günümüzdeki akademik çalışmalar, şamile programı gözden geçirilmiş, konuyla bağlantılı olduğu düşünülen hadislerden yararlanılmış, *müheymin* kelimesinin semantik tahlillerine ilişkin bilgiler ve görüşler, istifade edilen bu eserlerin tamamı incelenerek ele alınmıştır. Ancak dipnotta ve kaynakçada kargaşanın engellenmesine istinaden dipnota ve kaynakçaya eserlerin tamamı değil bilinen lügatler, mu'cemler, klasik, çağdaş tefsirler ve akademik araştırmalar alınmıştır.

Ayrıca *müheymin* kelimesinin literal ve istilâhi olarak en kapsamlı muhtevası tefsirlerden elde edilmiş, incelenen kaynakların tamamında aynı anlamların verildiği gözlemlenmiş ve bu anlamların tamamı zikredilmiştir. Âyet mealleri tefsirlerde mevcut verilere göre ele alınmış, belirli bir meal takip edilmemiştir.

1. Müheymin Kelimesi

1.1. Lügat Manası

Konumuzun muhtevasını oluşturan *müheymin* kelimesi biri Allah'ın ismi, diğeri Kur'an'ın vasfı olmak üzere iki âyette⁹ zikredilmiş; ismi fâil olarak *hey-me-ne* kökünden türemiştir.¹⁰ Bu vezinde *hey-me-ne*, *sey-ta-ra*, *say-ta-ra*, *hem-ye-ra*, *key-ga-ra*, *bey-ga-ra*, *bey-ta-ra* haricinde başka bir kelime tespit edilememiştir.¹¹ Dağ

⁷ bk. Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu*, 15-188.

⁸ Muhammed Fatih Kesler, "Kur'an-ı Kerim'i Önceki Vahiylerden Ayırt Eden Bazı Özellikler", *Diyanet İlmî Dergi* 43/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2007), 23-54.

⁹ el-Mâide 5/48; el-Haşr 59/23; bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1404/1984), 139.

¹⁰ bk. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b.Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, thk. Dr. Şevkî Me'arrî (Beirut: Mektebetü Lübnan, 1418/1998), 884; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987), 1600.

¹¹ Ebü 'Ubeyde Muammer b. el-Müsennâ, *Mecâzü'l-Kur'an*, thk. Muhammed Fuâd Sezgîn (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1381/1962), 2/256; Şehâbeddîn Mahmûd Âlûsî, *Me'âni'l-Kur'an*, thk. Ali Abdülbârî 'Atiyye (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), 14/38; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.), 3/254.

adı olan *müceymir* de bu vezinden gelmektedir.¹² Mühemin kelimesi bazı lügatlerde *he-me-ne* fiili kapsamında ele alınmıştır.¹³

Mühemin; her şeyi koruyan, kontrol eden, denetleyen, muhafız, hiçbir şeyin kendisinden kaybedilemeyeceğine şahitlik eden anlamında kullanılmıştır.¹⁴ Kontrol altında tutan manasına hâvi *müseytran* (مسيطرة) kelimesiyle tefsir edilmiştir.¹⁵ Mühemin kelimesinin Arapça olmadığı, öncekilerin kitaplarından alınıp Arapçalaştırıldığı nakledilmiştir.¹⁶

Mühemin kelimesinin aslına ilişkin iki görüş nakledilmiştir:¹⁷

1. Bu kelime, *hey-me-ne, yü-hey-mi-nü, hey-me-ne-ten* kalıbında gelir,¹⁸ denetlenen, gözetlenen her şey, *mühemin* kelimesiyle anlatılır, denilmiştir.

2. Kelimenin aslının “*â-me-ne, yü-mi-nü*’den müeyminün (مؤمين) olduğu,¹⁹ “*varlıkların rızkını temin eden*” manasına geldiği nakledilmiştir. Ebü'l-Bekâ *mühemin*’in aslının *müeymin*’den geldiğini; *müeymin*’in ise *emânetü* (emanet)’den türediğini söylemiştir.²⁰ Bu kelimenin aslının emîn ve mu’temen olduğu da nakledilmiş,²¹ mühemin ile müeyminin aynı anlamları taşıdığı zikredilmiştir.²²

Lügatte; rakîb (gözeten), hafız (muhafaza eden), şahit, şehid²³ yöneten,²⁴ denetim altında tutan²⁵ ve hiçbir şey kendisinden gizli kalmayan²⁶ gibi anlamlara gelmektedir.

İbn Abbâs (öl. 68/687-88) *mühemin* kelimesine iki mana vermiştir. Birinde şahit, tank, emin ve sözüne güvenilir manasında *şehid*²⁷; diğesinde ise güvenli, vefalı, kefil, yönetici manasında *el-Emîn* anlamı vermiş; bazıları ise “*sana da bu kitabı, önceki kitapları tasdik edici ve onları korumak üzere indirdi...*”²⁸ âyetinde *mühemin* kelimesini sâbık sahifeleri ve kitapları tasdik eden anlamında *el-Musaddik* kelimesiy-

¹² Âlûsî, *Me’âni'l-Kur’ân*, 14/38.

¹³ bk. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mücmelü'l-luga* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1986), 908; Ebü'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1410/1990), 13/436.

¹⁴ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b.Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1407/1987), 4/509.

¹⁵ Abdullah Mahmûd Şehâte, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-kerîm*, (Kâhire: Dâru Garîb, 1388/1969), 3/1096.

¹⁶ bk. Ebü Mansûr Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdî Basellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 3/533.

¹⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420/1999), 29/513.

¹⁸ bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/437.

¹⁹ bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/436.

²⁰ bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/436-437; Ebü Hafs Sırâcüddîn İbn 'Âdil, *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-kitâb*, thk. 'Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1998), 7/366.

²¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/436-437; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhit*, 1600.

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/436.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 13/436-437; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/254.

²⁴ Abdurrahman eş-Şâyî, *el-Fürukü'l-lugaviyye fi tefsîri'l-Kur’âni'l-kerîm*, (Riyad: y.y., 1413/1993), 170.

²⁵ Muhammed b.Cerîret-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 10/377-380.

²⁶ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdürrezzâk Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422/2002), 7/56.

²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 3/254.

²⁸ el-Mâide 5/48.

le açıklamıştır. Allah'ın her konuşulunu, dünyada geçmişten günümüze olan biten, geçen kalan her bildirileni, ahirette olacakların hak olduğunu onaylaması; Kur'an'ın ise önceki ilâhî vahiyleri tasdîki *el-Musaddık* kelimesiyle izah edilmiştir.²⁹

Özetle müfessirler genelde *müheymin* kelimesine rakib, şahit, tanık, hâfiz, mu'temen, emin, hâkim anlamlarını yüklerken³⁰; İbn Abbâs, bu kelimelerdeki anlam birliğine atıfta bulunmuştur.³¹

1.2. Kur'an'da Müheymin Kelimesinin Kullanımı

Allah'ın el-Esmâü'l-Hüsnâ'sından (en güzel isimlerinden) biri olan el-Müheymin kelimesi

“Allah, kendisinden başka tanrı olmayan ilahdır. Mutlak egemenlik sahibidir, noksanlıkların her türlüşünden uzaktır, esenlik ve güven sağlayan, kendisi güven verendir, görendir (gözeten ve yöneten), üstündür, iradesine sınır yoktur, eşi benzeri olmayan büyüklük sahibidir. Allah yakıştırılan ortaklardan tamamen münezzehtir.”³²

âyetinde kullarının hayır ve şer olan bütün amellerine tanık, şâhit, görüp gözetin, yöneten anlamı taşımaktadır.³³ Bu ayetteki الْمُهَيِّمِينَ (gözetin, koruyan, denetleyen, şâhit, hâkim) kelimesinin muhtevasının Mâide 5/48. âyetteki وَمُهَيِّمِنًا عَلَيْهِ (müheymin) kavliyle Müzzemmil 73/15. âyetteki شَاهِدًا عَلَيْكُمْ (sizlere şahit) ifadelerinin aynı olduğu, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an'ı tasdîki içerdiği söylenmiştir.³⁴

Müheymin kelimesi, Kur'an'ı niteleyen bir vasıf kapsamında “(Resulüm!) sana da bu kitabı, önceki kitapları tasdik edici ve onları korumak üzere hak ile indirdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen bu hakikati terk edip de onların arzularına uyma...”³⁵ âyetinde zikredilmiş, *musaddık* kelimesine atfedilmiş, *mu'temenen*³⁶ kelimesiyle de izah edilmiş, *musaddık* anlamının mevcudiyetine işaret edilmiştir.³⁷ Âyetteki ilk *el-Kitâb* kelimesiyle Kur'an'ın kastedildiği, *el* takısının ahd-i zihni için kullanıldığı, ikinci *el-Kitâb*'ın ise Tevrât ve İncil gibi semâvî kitapları kapsadığı ifade edilmiştir.³⁸

²⁹ Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/377-381; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/533; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/254; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 3/7-8.

³⁰ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, thk. Câmi'atü Şârika Mecmû'atü Resâilü Câmi'iyyeti bi Külliyyeti'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ ve'l-Bahsi'l-'İlmiyyi (b.y.: Câmi'atü'ş-Şârika Külliyyetü'ş-Şer'i'ati ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1429/2008), 3/1766, 1768; Ebû Muhammed İbn 'Atiyye el-Endülüsi, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422/2002), 2/199-200; Ebû'l-Fidâ' İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Sellâme (Beyrut: Dâru Taybe, 1420/1999), 3/128; Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414/1994), 2/55.

³¹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'an*, 3/128.

³² el-Hasr 59/23.

³³ bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukâtil*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehâte (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423/2002), 4/285.

³⁴ bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil*, 4/285-286.

³⁵ el-Mâide 5/48.

³⁶ bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/436-437; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 1600.

³⁷ Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/377-381.

³⁸ Şehâte, *Tefsiru'l-Kur'an*, 3/1096.

Müheymin kelimesi dört şekilde anlaşılmıştır:³⁹

1. Kur'ân, önceki ilâhî kitaplar üzerinde itimat (güvenli) edilen, emîn ve hâkimdir.
2. Kur'ân, önceki ilâhî kitaplarda haber verilenleri tasdik edendir.
3. Hz. Muhammed, Kur'ân üzerinde itimat edilen bir peygamberdir.
4. Kur'ân, hâfız (koruyan) ve rakîb (koruyan, gözetten, gözetleyen, denetleyen)'dir.

Müfessirlerin münazaraları bu maddeler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Âyette “*Biz sana önceki kitapları tasdik eden bu kitabı (Kur'ân) indirdik...*” ifadesindeki مصدقاً kelimesinin bazılarına göre الكتاب kelimesine *sıfat*, bazılarına göre ise *hâl*'dir. Allah'ın kitab و مهيمنًا عليه [(önceki kitapları tasdik edici ve denetleyici olarak (bu kitabı (Kur'ân'ı) hak olarak indirdik.) kavlinde Hz. Muhammed'in kastedildiği, müheyminin (مهيمنًا) ileyke (الك) deki ke'fe (ك) hal, عليه deki zamirin *el-Kitâb'a* raci olduğu beyan edilmiştir.⁴⁰ Bu durum, Kur'ân'ın önceki kitapları tasdik eden, Hz. Muhammed'in ise Kur'ân üzerinde müheymin ve mu'temen (itimat edilip güvenilen) kılındığına işaret etmekle beraber Hz. Muhammed'in önceki kitaplara musaddık ve müheymin oluşuna da atıfta bulunulmuştur. Bu paragrafta anlatılanlar, Arap kelâmının mefhumundan uzak bulunduğu için hatalı görülmüştür.⁴¹

Âyette zikredilen مهيمنًا (عليه) (gözetten, koruyan, denetleyen, şahit, hâkim) kelimesindeki zamirin sâbık semâvî kitapların ve sahifelerin her birine tekabül ettiği belirtilmiştir.⁴² Bu araştırmanın muhtelif paragraflarındaki müfessirlerin yorumları, bu görüşü daha isabetli kılmaktadır.

Bazı müfessirler “*Allah her şeyi gözetleyen (denetleyen)'dir.*”⁴³ âyetindeki rakîben kelimesine müheymin, muhâfız anlamı vermiştir.⁴⁴ Buna göre müheymin, musaddık, mu'temen, murâkîb, muhâfız, müşâhid kelimeleri birbirleriyle bağlantılı kelimelerdir.

Müheymin kelimesi Kur'ân ıstılahında önceki kitaplara şahit, hâfız, emîn, hâkim, rakîb, câmi', onları gözetleyip denetleyen, muhafaza eden, neshedileni, tahrîf edileni, beyan eden, ifsad edileni tashih eden anlamlarını ifade etmektedir.⁴⁵

³⁹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419/1999), 4/1150; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye*, 3/1766; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/554-555.

⁴⁰ Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/377-381; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/554-555.

⁴¹ Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/380-381.

⁴² Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/377-381; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 6/605; Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/1096.

⁴³ el-Ahzâb 33/52.

⁴⁴ bk. Muhammed b. Mustafa el-'Amâdî Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ me'zâyâ'l-kitâbi'l-kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.) 7/111; Âlûsî, *Me'âni'l-Kur'ân*, 15/307; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/338; Muhammedü'l-Emîn b. Abdullah el-Hererî, *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'reyhân fi ravâhi 'ulümi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1421/2001), 23/87.

⁴⁵ bk. Taberî, *el-Câmi'u'l-beyân*, 10/377-381; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/128; Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/1096-1097.

Kur'an, Allah'ın vahyettiği kitapların tamamına bağlı olarak önce indirilene tasdik edici, bu kitaplar üzerinde emin bir murakabeci, denetimci, muhafız ve hak ile indirilen kitap kapsamında telakki edilmiştir. Şahitliğiyle hakikatleri belirten, bozuk olanları iptal eden, önceki ilâhî kitapların amel edilmesi elzem olan hükümlerini kaybolmaktan, bozulmaktan kurtarandır.

Kur'an, kendisine muhalif, onun tasdikinden geçmeyen diğer şeriatlerle amel etmeyi nehyeden, onlar üzerinde tasdikine ve teyidine müracaat edilen, ifsad ve tahrîften masun (dokunulmaz), bizzat Allah'ın muhafazasında bulunan bir kitap olarak tanıtılmıştır. Tevrât ve İncîl'le hükmün mutlak olması Kur'an'la mukayyed olmasına bağlıdır, denilmiştir.⁴⁶ Kur'an'ın tahrîften korunmuş, sahih semâvî kaynak ve referans kabul edildiği; Tevrât ve İncîl'de Kur'an'la muvafık kalmayan her bir hükmün, kendisiyle amel edilmesi haram ve mensûh hüküm olarak ele alındığı beyan edilmiştir.⁴⁷

Kur'an, önceki ilâhî vahiyleri muhafaza eden, gözeten, onlardaki âyetleri tasdik eden, onlara sahip çıkan, bu sahifelerin, kitapların Allah'ın kelâmı olduğunu ilan eden, onlarda var olan tahrîflere işaret eden, o kitaplardaki hakikat ile gayri hakikatı birbirinden ayıran bir ölçüdür. Kur'an'ın Tevrât'ta ve İncîl'de var olduğunu açıkladığı hükümler, bugün yoksa bu hükümler zaman içerisinde kaybolmuş demektir. Kur'an, ihtilaf ettikleri pek çok meseleyi İsrâîloğullarına açıklamaktadır.⁴⁸

Allah Kur'an'ı korumayı “Şüphesiz biz Zikri (Kur'an'ı) indirdik. Onun koruyucusu elbette biziz.”⁴⁹ âyetiyle kendine has kılmıştır. Kur'an'ın korunması semâvî kitapların ve sahifelerin de muhafazasını sağlamıştır. Buna göre Tevrât, Zebûr ve İncîl'in hakikati (özü) müheymin vasfına sahip Kur'an sayesinde ebediyen bilinecektir.⁵⁰

Çağıl “Apaçık birer delil olarak âyetlerimiz kendilerine okunduğunda, bize (öldükten sonra) kavuşmayı ümit etmeyenler ‘Bunu değiştir, bunun dışında başka bir Kur'an getir.’ dediler...”⁵¹ âyetindeki *tebdîl* (değiştirme) kelimesinin, değişime uğrayan her şeyin aslının (orijinalinin) bir şekilde korunduğu anlamını taşıdığına işaret ederek te'vîl tahrîfâtına delalet ettiğini ifade etmiştir.⁵² Çağıl, *tebdîl* ve tahrîf kavramlarının te'vîl tahrîfâtını kastettiğinden hareketle Tevrât'ın tahrîfâtının lâfzen değil yorum açısından gerçekleştiğini iddia etmiş,⁵³ bu tarz korunmanın niteliğine, nasıllığına ilişkin her hangi bir cümle kurmamıştır. Tevrât'ın lâfzen korunduğuna dair elimizde kesin, net, açık bir bilgi de mevcut değildir.

⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/253-254; bk. Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'an*, 3/1096.

⁴⁷ Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'an*, 3/1096.

⁴⁸ en-Neml 27/76. “Doğrusu bu Kur'an, İsrâîloğullarına üzerinde anlaşamadıkları pek çok şeyi açıklamaktadır.” bk. Ateş, *Yüce Kur'an*, 3/7-8.

⁴⁹ el-Hicr 15/9.

⁵⁰ bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/371.

⁵¹ Yûnus 10/15.

⁵² Çağıl, *Kitâb-ı Mukaddes'in Neyi Tahrîf Edildi*, 209.

⁵³ Çağıl, *Kitâb-ı Mukaddes'in Neyi Tahrîf Edildi*, 179.

Dolayısıyla biz Kitâb-ı Mukaddes'in aslının mana bazında ancak Kur'ân'ın mühemin özelliğiyle korunduğu kanaatindeyiz. Çünkü lâfzî korumanın mevcudiyetini savunanlar yine Kur'ân âyetlerindeki kavramların literal anlamından, Kur'ân'ın Tevrât, İncîl, Zebûr ve diğer vahiyler hakkında söylediklerinden istidial etmişlerdir.

Kur'ân'ın ilâhî vahiylerle müheminliği, bu vahiylerin Kur'ân'la mutabakat sağlayanını hak; muhalefet edenini batıl ayırımına tabi tuttuğu anlamına gelmektedir. Önceki vahiylerin devamı olarak nitelendirilen metinler, Kur'ân âyetlerine muhâlif ise yanlış, mutabık ise doğrudur, denilmiştir.⁵⁴ Kur'ân, müheminliğiyle kendisinden önce indirilen sahifelerin ve kitapların, ilâhî vahyin aslına mutabıklığı hususunda bir sağlama görevi üstlenmiştir.

Bu âyet (el-Mâide 5/48), önceki ilâhî vahiylerin mevcudiyetine rağmen, Kur'ân'ın indirilmesini sanki ezelde takdir edilmiş bir müjde, adeta bir vaat olarak takdim etmektedir. Önceki vahiylerin müntesiplerinin bu duruma daha fazla sevinmesi gerekir. Çünkü onların bu konuda beklenti içerisinde oldukları “*Ellerindeki (Tevrât) doğrulayan bir kitap, Allah katından onlara gelince, önceden kâfirlere karşı zafer arzularken, işte şimdi bilip tanıdıkları, kendilerine ulaşan kitabı (Kur'ân) inkâr ettiler...*”⁵⁵ âyetinde anlatılmıştır.⁵⁶

Kur'ân'ın müheminliği; tebdilden (değiştirilmiş), tahrîften (bozulmaktan) korunmuş olması; diğer kitapları denetleyen, o kitapların doğruluğuna, sabitliğine tanıklık eden olmasındandır. Kur'ân, şeriatlerin asıllarını tasdik eden, neshedilmiş hükümleri açıklayandır. Hz. Âdem'den itibaren nebilere, resullere indirilen sabit hükümleri muvakkat hükümlerden ayırt eden, önceden indirilen kitaplardaki ilâhî hükümleri tebdilden ve tağyîrden (değiştirme) koruyan, ilâhî sahifelerde, kitaplarda baki ve sabit şeriatleri birleştirendir.⁵⁷

Hz. Muhammed'e hitaben el-Mâide 5/48. âyetin son bölümünde, senden önceki nebilere senin şeriatinle neshedilmemiş şeriatleriyle, hükümleriyle Arap, Acem, Ümmî⁵⁸ ve Ehl-i Kitap arasında hükmet, denilmiştir.⁵⁹ İbn Kesîr (öl. 774/1373) bu görüşüyle Kur'ân'ın Tevrât ve İncîl'in mensûh ve muharref olmayan ayetlerini tasdik ettiğini, bu ayetlerin Kur'ân'da mahfûz olduğuna işaret etmiştir. Bu bağlamda Ehl-i Kitap arasında Kur'ân'la hükmetmek, Tevrât ve İncîl'in mensûh ve muharref olmayan ayetleriyle hükmetmek demektir.⁶⁰

⁵⁴ Muhammed Tâhir İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tûnus: ed-Dâr'u't-Tûnusiyye, 1404/1984), 6/222.

⁵⁵ el-Bakara 2/89.

⁵⁶ Kesler, “Kur'ân-ı Kerim'i Önceki Vahiylerden Ayırt Eden Bazı Özellikler”, 34.

⁵⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'aklî's-selîm*, 3/45.

⁵⁸ bk. Âl-i İmrân, 3/20. âyette *ümmiyyîn* şeklinde mezkûrdür. Râzî, bu kavramın kendilerine vahyedilmiş belli bir kitabı olmayan toplumlara işaret ettiğini ifade etmiştir. bk. Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı (Meal-Tefsîr)*, çev. Câhit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/92.

⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/128.

⁶⁰ bk. Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/1097.

Kur'an'ın önceki ilâhî vahiyler üzerinde gözetici ve birleştirici olması “Nûh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik”⁶¹, “Rabbimizden bize bir mucize getirseydin ya? Pe-ki, önceki sahifelerde bulunan açık kanıt onlara gelmiş değil mi?”⁶² âyetleriyle de delillendirilmiştir.⁶³ Kur'an, ilâhî kitapların hâtemi, en muhtevalısı, en büyüğü ve en sağlamı kabul edilmiştir. Önceki semâvî sahifelerde ve kitaplarda mevcut iyilikleri (mehâsin) birleştiren, onlarda olmayan kemâlâtı (mükemmellikleri) artıran kitap olması nedeniyle onların tamamına şahit, hafız ve emin kılınmıştır.⁶⁴

Beyyine sûresinin “tertemiz sahifeleri okuyan”⁶⁵ âyetindeki *sahifeler* kelimesinden Kur'an'ın ve diğer sahifelerin kastedilmesi muhtemeldir. Diğer sahifelerin Kur'an'ın içerisinde, Kur'an'ın da diğer sahifelerin içerisinde mevcut olduğu “Şüphesiz O, evvelkilerin kitaplarında mevcuttur.”⁶⁶, “İbrâhim ve Mûsâ'nın sahifelerinde mevcuttur.”⁶⁷ âyetleriyle desteklenmektedir. Buna göre Kur'an'ın okunması önceki sahifelerin ve kitapların okunmasını da sağlamaktadır.

el-Bakara, Âl-i İmrân ve el-Fâtır sûrelerinde mezkûr “Kur'an öncekileri tasdik edici”⁶⁸, “onların yanındakileri tasdik edici”⁶⁹ âyetlerindeki tasdik kavramının müheymin manasını taşıdığı nakledilmiştir. Semâvî kitapların ilâhî mesajları Kur'an'da mevcuttur.⁷⁰ Kur'an ise bu semâvî kitaplara ve sahifelere muhafazlık, müheyminlik, şahitlik etmiştir.⁷¹

Özet olarak cumhur ulemâ müheymin kelimesini, Kur'an'ın, önceden indirilen kitapların sahih olduğuna şahitlik etmesi, gayr-i mensûh hükümleri kabul etmesi, şeriatin aslına ait hükümleri denetlemesi, gözetlemesi ve koruması bağlamında telakki etmiştir. Kur'an muhkem ve mensûh hükümlerde müracaat edilen, kendisiyle amel edilen ve terk edilen hükümlere hâvî olmasına istinaden ilâhî vahiyler (sahifeler ve kitaplar) hususunda itimat edilendir.⁷² Kur'an'ın tahrîf edilmemiş olması müheyminliğinin devamlılığını sağlamıştır.⁷³

2. Kur'an'ın Dinin Aslına İlişkin Hususlarda Önceki Vahiyelere Müheyminliği

Konuyu detaylandırmadan önce “usûlü'd-dîn”in muhtevâsından bahsetmek gerekmektedir. Usûl, asl kelimesinin çoğuludur. “Asl” ise kök, esas, temel, kaynak, başlangıç, gerçek, her şeyin en altı, bir şeyin üzerine bina edildiği temel an-

⁶¹ en-Nisâ 4/163.

⁶² Tâhâ 20/133.

⁶³ Muhammed Mütevellâ eş-Şa'râvî, *Havâtır* (b.y.: Metâbi'ü Ahbârî'l-Yevm, 1417/1997), 15/9462.

⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, 3/128; Şehâte, *Tefsîru'l-Kur'an*, 3/1096-1097.

⁶⁵ el-Beyyine 95/2.

⁶⁶ eş-Şuarâ 26/196.

⁶⁷ el-A'lâ 87/18-19.

⁶⁸ Âl-i İmrân 3/3; el-Fâtır 35/31.

⁶⁹ el-Bakara 2/101.

⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 10/588-592.

⁷¹ bk. Râgıb el-İsfahânî, *Tefsîru Râgıb*, thk. Hind binti Muhammed b. Zâhid Serdâr (b.y.: Câmî'atü Ümmi'l-Kurâ Külliyyetü'd-Da'veti ve Usûlü'd-Dîn, 1422/2001), 4/370.

⁷² Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 2/55.

⁷³ Şa'râvî, *Havâtır*, 5/3179.

lamlarına gelmektedir.⁷⁴ İtikadi konulara ilişkin hükümlere ahkâm-ı asliyye, ahkâm-ı asliyyeyi konu edinen ilme usûlü'd-dîn denilmiştir.⁷⁵

Kelam ilminde dinin aslından (usûlü'd-dîn) kastedilen iman esaslarıdır. Usûlü'd-dîn, amel ve ahlâk gibi diğer unsurların kendi üzerine bina edildiği temel demektir. Tevhid, nübüvvet ve ahiret müesseselerinin hak olduğu ispatlanmadıkça İslâm'ın fikhî ve ahlâkî meselelerinin anlamsızlığından bahsedilmiştir.⁷⁶

Buradan hareketle kelam ilmi dalında yazılmış eserlerin bir kısmına usûlü'd-dîn ismi verilmiştir. Abdulkâhir Bağdâdî (öl. 429/1038), Muhammed Pezdevî'nin (öl. 493/1099) usûlü'd-dîn adında kaleme aldıkları kelam eserleri birer örnektir.⁷⁷ Ebû Hanife'nin (öl. 150/767) tevhid, nübüvvet, ahiret vb. kelam konusunu içeren “*el-Fikhü'l-Ekber*” adlı kitabı *usûlü'd-dîn* ilmine ilişkin bir eser olarak tanımlanmıştır.⁷⁸ Râgıb el-İsfahânî (öl. 502/1108) ise dinin aslımı (usûlü'd-dîn) ve fûrûunu (fûrûu'd-dîn); ibadetin aslı ve fûrû, muâmelâtın aslı ve fûrû, mezâcirin aslı ve fûrû vb. şekillerde tasnif etmiştir.⁷⁹

Bu bağlamda Kur'ân'ın önceki vahiylerle mühayminliği sadece itikadi konulara has olmayıp dinin hem itikadi hem de ibadet, ahlak gibi ameli konularına da şâmilidir. Bu durum Kur'ân'ın mühayminliğinin başka bir yönünü göstermektedir. Bu bölümde itikadi konularda, ibadetin aslında ve ahlâkî konularda Kur'ân'ın mühayminliği ele alınmıştır.

2.1. İnanç Esaslarında Mühayminlik

Kur'ân, önceki ilâhî vahiyleri sadece korumakla kalmamış aynı zamanda o vahiylerle inananların başka kaynaklardan edindikleri galat inançların doğrularını da belirtmiştir. Bu minvalde üzerinde en çok durulan konu Allah'ın varlığını ve birliğini içeren tevhid ilkesidir.⁸⁰ Şirkin iptali ise ilâhî şeriatin temel kuralı olarak nebilerin tamamının dininde mevcut muhkem hükümlerden biridir.⁸¹

Kur'ân-ı Kerim, muharref kitaplarda yer alan Allah tasavvurunu tevhid akidesi bağlamında temel bir sorun olarak açıklamıştır. Sahih tevhid akidesini teşekkül ettirecek Allah tasavvurunu bu kavimlerde tesis etmek için nebiler gönderilmiştir. Bu nebilerin ilki Hz. Nûh'tur.

İlk şirk itikadının teşekkül etmesine istinaden itikadi konularda Hz. Nûh'a indirilen ilk vahyin tevhidi içerdiği “*Andolsun biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik.*

⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-ârab*, 11/16-18; Mevlüt Sarı, *el-Mevârid* (İstanbul: Bahar Yayınevi, t.s.), 35-36.

⁷⁵ bk. Mevlüt Özler, “Kelam Tarihi”, *Kelam (El Kitabı)*, Editör: Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 27.

⁷⁶ Özler, “*Kelam Tarihi*”, 27.

⁷⁷ Özler, “*Kelam Tarihi*”, 27.

⁷⁸ bk. Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Külliyât*, thk. 'Adnân Dervîş, Muhammed el-Misrî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 1/690.

⁷⁹ bk. Râgıb, *Tefsîru Râgıb*, 4/372.

⁸⁰ Kesler, “*Kur'ân'ı Önceki Vahiylerden Ayırt Eden Bazı Özellikler*”, 34.

⁸¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 1/263-264, 597.

(Nûh) onlara: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Allah'tan başka ilah yoktur. Doğrusu büyük bir azabın sizlere gelmesinden korkuyorum' dedi."⁸² âyetinde haber verilmiştir. Aynı ifade, üslup ve ikazın Hz. Hûd⁸³ ve Hz. Sâlih⁸⁴ tarafından kavimlerine açıklandığı Kur'ân'ın muhafızlığında anlaşılmaktadır. Ahirete iman hususunda da Kur'ân'ın müheyminliğine bu âyet tanıklık etmektedir.⁸⁵

Buna göre Hz. Nûh, Hz. Hûd ve Hz. Sâlih'e tevhid ve ahiret akidesini içeren vahiy indirilmiştir. Ahirete imanın bütün nebilere indirilen vahiylerde varlığı Kur'ân'ın şahitliğinde anlaşılmaktadır. Kur'ân bu vasfıyla söz konusu peygamberlere inen vahiy korumuştur.⁸⁶

Semâvî kitapların tahrîf edilmemiş aslında, tevhid inancına öncelik verildiği görülmekte; bu kitaplar tahrîf edildikten sonra tevhidi zedeleyen, şirk tehlikesi oluşturan rubûbiyet ve ulûhiyet sorununun teşekkül ettiğine şahit olunmaktadır. Kur'ân müheymin vasfıyla önceki kitaplarda, sahifelerde vahyedilen ile tahrîf edileni ayırt etmiştir. Allah'ın tevhide ilişkin vahyettiği ilahi mesajları şöyle açıklamıştır:

"(Ey Muhammed) de ki; 'Ey Kitap Ehli! Aramızda müşterek olan ortak bir söze gelin. İbadetimizi sadece Allah'a yapalım, hiçbir şeyi ona şirk koşmayalım. Allah'ı terk edip de aramızda bulunan bazıları diğer bazıları rab edinmesin.' Eğer tekrar yüz çevirirlerse, 'tanık olun ki, biz Müslümanlarız' deyin."⁸⁷

Âyetteki *كلمة سواء بيننا وبينكم* (sizlerin ve bizim aramızdaki ortak kelime) ifadesi *كلمة عدل بيننا وبينكم* (sizlerin ve bizim aramızdaki daha adil (insaf) kelime) anlamında te'vil edilmiş,⁸⁸ adalet, adl ve insaf⁸⁹ kelimeleriyle açıklanan ortak söz "Allah haricinde başka ilah yoktur." kapsamında tetkik edilmiştir.⁹⁰ Bu âyetin muhatabının Ehl-i Kitab'ın her iki grubu olduğu zikredilmiş; buna "Sizden önce gönderdiğimiz her bir nebiye benim haricimde başka bir ilah yok, sadece bana ibadet edin diye vahyettik."⁹¹ ve "Allah'a ibadet edin, tâğuttan uzak durun diye her ümmete resul gönderdik."⁹² âyetleri delil gösterilmiştir.⁹³ Ortak kelimeye şâmil tevhidin; kitapların ve resullere indirilen vahiylerin tamamındaki mevcûdiyetine⁹⁴ Kur'ân şahitlik etmektedir.

⁸² el-A'râf 7/59.

⁸³ el-A'râf 7/65.

⁸⁴ el-A'râf 7/73.

⁸⁵ bk. Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn en-Nesefî, Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl, thk. Yûsuf Ali Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998), 1/576.

⁸⁶ bk. el-Mâide 5/72; Yûsuf 12/101; el-Ankebût 29/36; Sad 38/26, 45-46; el-Mü'min 40/27, 39-43.

⁸⁷ Âl-i İmrân 3/64.

⁸⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/483; Mâturidî, *Te'vîlât*, 2/294; Râgıb, *Tefsîru Râgıb*, 2/611; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/252.

⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/252.

⁹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/483; Râgıb, *Tefsîru Râgıb*, 2/612.

⁹¹ el-Enbiyâ 21/25.

⁹² en-Nahl 16/36.

⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2/55-56; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 1/400.

⁹⁴ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 2/48.

İbn Kesîr, söz konusu ortak kelimenin nebilerin tamamının davetine hâvî tevhid akîdesi olduğunu “Sizden önce gönderdiğimiz her bir nebiye benim haricimde başka bir ilah yok, sadece bana ibadet edin diye vahyettik.”⁹⁵ ve “Allah’a ibadet edin, tâğuttan uzak durun diye her ümmete resul gönderdik.”⁹⁶ âyetleriyle açıklamıştır.⁹⁷ Ortak kelimenin, kitapların birleştiği bir kelime olduğu beyan edilmiştir.⁹⁸

Reşîd Rızâ (öl. 1354/1935) “Allah’tan başka hiçbir şeye ibadet etmeyiz.”, “Hiçbir şeyi Allah’a ortak koşmayız.”, “Onlar Allah’ın dışında birbirlerini rab edinmesinler.” âyetlerinin nebilerin üzerinde ittifak ettiği ulûhiyet ve rubûbiyet birliğine işaret ettiğini ifade etmektedir. Hz. İbrâhim arı, saf bir müvâhid; Hz. Mûsâ’nın Tevrât’taki şeriatinin ilk esasını “Senin ilahın bu Rab’dir. Senin için başka ilah yoktur. Önümde oyma heykel yapma. Ne yerde ve suda yerin altındakilerin; ne de gökyüzünde, yukarıdakilerin resmi yoktur. Onlara secde etme, ibadet etme.”⁹⁹ ifadesi oluşturmuştur. İsrâiloğullarının bütün nebileri Mesih’e kadar bu yolu takip etmiştir.¹⁰⁰

Bu ifadeler Yuhanna İncili’nde (17:3) hala mevcuttur. Tevhid bu şeriatte bazı fenomen resimler, davranıştaki dayatma haricinde hala bulunmakta; on emrin başı şirki terk etmeyi içeren tevhiddir. Bu temel esasta hiçbir şey neshe maruz kalmamıştır.¹⁰¹

Âyetteki ortak kelime, kâinatı yaratan, tedebbür eden, düzenleyen, amellerden razı olduğu ya da olmadığı şeyleri nebilerin lisanında bizlere öğreten anlamında te’vîl edilmiştir. Bu ifadeyle Ehl-i Kitab’a hem bizler hem de sizler, âlemdaki tasarruf hakkının tek bir ilahın olduğuna inanırız, aklınızdaki şüpheleri ızale etme, usûlü’l-dini ikame etme hususunda ittifak edelim, tevhidi tesis etmede gelin birlikte hareket edelim denildiği nakledilmiştir.¹⁰²

Reşîd Rızâ “Allah’tan başkasına ibadet etmeyiz.” âyetinin ulûhiyet birliğine delâlet ettiğini, “Hiçbir şeyi ona şirk koşmayız.” âyetinin ise ulûhiyet birliğini desteklediğini; “Allah’tan başka birbirlerinizi rabler edinmeyin.” âyetinin rubûbiyet birliğine işaret ettiğini ifade etmiştir. Rubûbiyet birliği, Adıyy b. Hâtim hadisinde anlatıldığı üzere haram ve helal hükme havi teşrî hakkını içermektedir. Teşrî hakkının sadece Allah’a has olduğu, ahbârların ve ruhbânların böyle bir hakkının bulunmadığı hadiste nakledilmiştir:

“Rivayete göre “Onlar ahbârları ve ruhbânları rab edindiler.”¹⁰³ âyeti inince, Adıyy b. Hâtim, Ey Resûlallah! Biz onlara ibadet edenlerden değiliz, dedi. Allah resulü, onlar haram, helal hükümler sizlere koyuyorlar, siz de onların sözlerini

⁹⁵ el-Enbiyâ 21/25.

⁹⁶ en-Nahl 16/36.

⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’an*, 2/55, 56; Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, 1/400.

⁹⁸ Ebüssuûd, *İrşâdü’l-aklı’s-selîm*, 2/48.

⁹⁹ Tevrât, *Tesniye*, 4/35; Sa’adya Gaon, *Tevrat (Tora) Tefsiri* “*Tefsîru’t-Tevrât bi’l-Arabiyye*”, haz. Nuh Arslantaş (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), 2/1610, 1612, 1614.

¹⁰⁰ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru’l-menâr* (b.y.: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘Âmme li’l Kitâb, 1411/1990), 3/268.

¹⁰¹ Reşîd Rızâ, *Menâr*, 3/268.

¹⁰² Reşîd Rızâ, *Menâr*, 3/268.

¹⁰³ et-Tevbe 9/31.

kabul ediyorsunuz değil mi? dedi. İbn Hâtim evet, dedi. Allah resulü işte o budur dedi."¹⁰⁴

Kur'ân tahrif edilmiş Tevrât'ta dile getirilen tanrı tasavvurunun yanlışlığına dikkat çekmiş, tahrifle ilgili bölümü müheymin vasfıyla tashih etmiştir. Tevrât'ta, sadece bir millete olan aidiyet gibi Yüce Allah için öngörülen hususlar, çok tanrılı dinlerdeki ilah algısını çağrıştırmaktadır.¹⁰⁵ Bu minvalde Eski Ahit'te yer alan *İsrail'in tanrısı* (2. Samuel 12:7-9) şeklindeki ibareler ve iddialar Kur'ân tarafından reddedilmekte ve Fatiha suresinin ilk âyetinde Allah'ın sadece bir milletin değil bütün âlemlerin rabbi olduğu bildirilmektedir.¹⁰⁶

Diğer taraftan müminler nezdinde aşkın bir kabullenışı ifade eden Allah inancı ve ona duyulan saygı, söz konusu muharref kitaplardaki tahriflerle basite indirgenmektedir. Bu noktada asıl itibariyle insanlara ait birtakım özelliklerin, Yüce Allah'ın zatiyla bağdaşmayan bir tarzda Allah'a izafe edildiğini ve böylece onun sıradan bir varlık olarak tanımlandığını görmekteyiz. Eski Ahit'e göre Cenabı Hak, bazen yeryüzüne inerek orada karşılaştığı bir insan ile güreş yapabilmektedir. (bk. Tevrât, Tekvin 32:24-25, 27-30)

Eski Ahit'te mevcut güreşe ilişkin metinler Kur'an'da temel birer ilke kabul edilen iki ilâhî hakikatle bağdaşmamaktadır.¹⁰⁷

Yüce Allah'ın kullarından herhangi birine bu dünyada görünmeyeceği "Gözleri onu idrak edemez, o gözleri idrak eder."¹⁰⁸ âyetiyle beyan edilmiştir.

Allah'ın yarattığı kullarından hiç kimsenin Cenab-ı Hakk'a galip gelip güç yertirmesi mümkün değildir. Bu temel ilke birçok âyette zikredilmiştir: "*Allah'ın her şeye gücü yeter.*"¹⁰⁹

Tevrat'ta (Çıkış 33:12, Sayılar 12:7-8) zikredilen ibarelerin tevhid dininin ön gördüğü Allah inancıyla uyuşması, vahiy olması söz konusu değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim Hz. Mûsâ'nın Yüce Allah'ı görme yönündeki isteğinin kabul görmediğini, asıl itibariyle böyle bir hadisenin de muhal olduğunu bildirmektedir:

"Musa tayin ettiğimiz zamanda (Tura) gelip rabbi de ona hitap edince, "Rabbim! Bana görün, sana bakayım" dedi. Allah da "beni (dünyada) asla göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Musa da bayılıp düştü. Kendine gelince

¹⁰⁴ Ebû İshâ Muhammed et-Tirmîzî, *Sünen*, thk. Beşşâr Avâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1418/1998), *Sûretü't-Tevbe*, 3095. (Beşşâr, hadisin garip olduğunu, senedindeki Abdüsselâm b. Harb'in tanınmadığı, Gatayf b. 'Ayân'ın bilinmediğini nakletmiştir. Albânî'nin Hasen olduğunu ifade ettiğini zikretmiştir.); Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Sünenü kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 10/ 198; Ebül-Kâsım Müsnidü'd-dünya et-Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 17/92, 218; Reşîd Rızâ, *Menâr*, 3/269.

¹⁰⁵ Kesler, "Kur'ân'ı Önceki Vahiylere Ayırt Eden Bazı Özellikler", 34.

¹⁰⁶ Kesler, "Kur'ân'ı Önceki Vahiylere Ayırt Eden Bazı Özellikler", 35.

¹⁰⁷ Kesler, "Kur'ân'ı Önceki Vahiylere Ayırt Eden Bazı Özellikler", 36.

¹⁰⁸ el-En'âm 6/103.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/20, 106, 109, 148, 259, 284; Âl-i İmrân 3/26, 29.

*“seni noksan vasıflardan tenzih ederim, sana tövbe ederim, ben inananların ilkiyim, dedi.”*¹¹⁰

Musa kıssasının bir kısmının anlatıldığı bu âyet, Yüce Allah hakkında Yahudilerde öteden beri var olan yanlış itikadı izale etmeyi amaçlamış, Eski Ahit'te bu konuda var olan metinlerin gerçeği yansıtmayan bilgiler olduğunu beyan etmiştir. Çünkü insanların, Allah'ı bu şekilde tasavvur etmeleri de muhal olup, O'nun kulları tarafından görülmesi imkânsızdır: *“Allah bir insanla ancak vahiyle ya da perde arkasından konuşur. Yahut gönderdiği bir elçiye izniyle dilediğini vahyeder.”*¹¹¹

Kur'an'ın İncil'den koruduğu itikâdî konularından biri tevhid inancıdır. Elimizdeki İncil'in muhatabı Hıristiyanların ekseriyeti, teslis itikadını benimsemiş; bu inancı Hz. İsa ve İncil'e isnat etmiş, Kur'an ise teslis itikadının Hz. İsa'ya gönderilen İncil'in aslında olmadığını ibraz etmiştir: *“Allah üçün üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir oldular. Oysa tek ilahtan başka ilah yoktur.”*¹¹² Kur'an, İncil'in aslında teslisin değil tevhidin varlığını ilan ederek¹¹³ muharraf olmayan İncil'deki tevhid akidesini korumuş; tahrîf edilen ile aslında mevcut olanı ayırıp tashih etmiştir.

Meryem 19/35. âyetin anlamına paralel olarak Kur'an-ı Kerim, babasız yaratılan İsa'nın durumunu açıklığa kavuşturmuş, bu mucizenin *“Allah'a çocuk isnadı”* gibi sapık bir inanca evrilmesine engel olmuştur: *“Şüphesiz ki (yaratılış itibarıyla) İsa'nın Allah katındaki durumu, Âdem'in durumuyla aynıdır. Onu topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi. O da hemen oluverdi.”*¹¹⁴

Kur'an-ı Kerim, dile getirilen iftirayı yapanlara başka perspektiften seslenerek, Allah'ın eş edinmek gibi beşerî bir zorunluluğu gerektiren çocuk edinmekten münezzehe olduğunu bildirmektedir: *“O, örnekleri yokken gökleri ve yeri yaratandır. O'nun bir eşi yokken nasıl bir evladı olabilir? Hâlbuki O, her şeyi yarattı ve hakkıyla bilendir.”*¹¹⁵; *“Doğrusu rabbimizin şanı çok yücedir. Ne bir eş ne de bir çocuk edinmiştir.”*¹¹⁶

Diğer taraftan İsa'yı anlatan âyetlerde bu ismin başında bulunan *Meryem-oğlu*¹¹⁷ ifadesi, Allah'a evlat atfedenele dâimi ve sabit bir reddiyedir. Kur'an'dan aktarılan ikna edici bütün bu delillere rağmen Allah hakkındaki saptırıcı inançlarında ısrarcı olanlara tevcih edilen şu âyet, aynı anda onlara yönelik çok açık bir tehdittir:

*“Yahudiler, ‘Üzeyir Allah'ın oğludur dediler. Hıristiyanlar ise ‘İsa Mesih Allah'ın oğludur’ dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri (gerçek olmayan) sözleridir. Bu sözler, daha önceden inkâr etmiş olanların sözlerine benziyor. Allah onları yok etsin. Nasıl da haktan yüz çeviriyorlar.”*¹¹⁸

¹¹⁰ el-A'râf 7/143.

¹¹¹ eş-Şûrâ 42/51.

¹¹² el-Mâide 5/73.

¹¹³ bk. el-Mâide 5/116-118.

¹¹⁴ Âl-i İmrân 3/59.

¹¹⁵ el-En'âm 6/101.

¹¹⁶ el-Cin 72/3.

¹¹⁷ bk. el-Bakara 2/87, 253; Âl-i İmrân 3/ 45,157, 171; el-Maide 5/17, 46 vd.

¹¹⁸ et-Tevbe 9/30.

Kur'ân eski ve yeni ahitte anlatılan Allah'a yönelik iftiralara öncelikli olarak çok yönlü cevap vermiş, bahsedilen cevaplardan birisi de yoktan var etme olgusudur.¹¹⁹ Bütün bunlara Kur'ân müheymin vasfıyla cevap vermiştir: “Allah'ın evlat edinmesi olacak iş değildir. O bundan münezzehtir. O, bir işe karar verdiğinde ona sadece “ol” der ve o da olur.”¹²⁰

Bu başlık altında zikredilen âyetler ve veriler incelendiğinde Tevrât ve İncil'in aslında olmayıp sonraki ilaveler ve tahrîfler Kur'ân'ın gözetiminde tashih edilmiştir.

Kur'ân risâlet konusunda da önceki vahiylerde mevcut, sonradan tahrîf edilmiş bazı hususları muhafaza etmiştir. Elimizdeki Tevrât'ta sadece kral¹²¹ olarak tanıtılan Hz. Dâvûd'un¹²² ve Hz. Süleyman'ın¹²³ aynı zamanda peygamber olduğu Kur'ân'da zikredilerek Tevrât'taki muharref vahiy tashih edilmiştir. Âdem, Eski Ahit'te ilk insan, insan türü kabul edilmiş, özel isim olarak kullanılmıştır.¹²⁴

Nûh'un nesebi ise Âdem ile Şit'e isnat edilmiş,¹²⁵ Lût'un İbrâhîm'in Mısır yolculuğuna katıldığından, Harran'a geldiğinden bahsedilmiştir.¹²⁶ Yûsuf'un, İbrânice de “Yosef” olarak bilindiği¹²⁷; İbrâhîm'in oğlu İshâk'ın oğlu Ya'kûb'un Rahel ismindeki eşinden dünyaya geldiği ve Bünyamin isminde kardeşinin bulunduğu nakledilmiştir.¹²⁸ Bu isimler, göçebe kabul edilen kâbile reisi (Patriark) şeklinde vasıflanmış, peygamber kabul edilmemiştir.¹²⁹

Kur'ân, bu isimlerin peygamber olduğuna işaret ederek Eski Ahit'teki muharref ilâhî mesajları yeniden tashih etmiştir. Yahudilerce Ezrâ olarak bilinen Üzeyir¹³⁰ Ahd-i Atik'te kendine has bir kitabı bulunmasına rağmen peygamber kabul edilmemiştir. Kur'ân'da Üzeyir'in peygamberliğine ve kendisine kitap indirildiğine dair kesin bir bilgi yoktur.

¹¹⁹ Kesler, “Kur'ân'ı Önceki Vahiylerden Ayırt Eden Bazı Özellikler”, 33-46.

¹²⁰ Meryem 19/35.

¹²¹ 2. Samuel 2:2-3, 1. Krallar 3:5, 11:11.

¹²² el-Bakara 2/251; el-İsrâ 17/55; en-Neml 27/16, 19, 20, 27, 34.

¹²³ en-Neml 27/16, 19, 20, 27, 34.

¹²⁴ Tevrât, Tekvîn 5:1-5, 1:26-28, 2:4, 4:26.124 İncil, Yuhanna, 14:26, 15:26; bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4/316; bk. Rahmetullah Hindî, *Izhârü'l-hak*, thk. Dr. Muhammed Abdülkâdir, Halîl Melkâvî (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1414/1994), 4/1187-1191.

¹²⁵ Tevrât, Tekvîn 5:1-32, 4:17-24.

¹²⁶ Tevrât, Tekvîn 11:27, 12:5, 13:1.

¹²⁷ Tevrât, Tekvîn 19:31, 30:1.

¹²⁸ Tevrât, Tekvîn 30:24, 32:9, 35:17-18.

¹²⁹ William Binner, “Studies of Islamic and Judaic Traditions II”, *Scholars Press Atlanta Georgia*, 1989, 65. Kürşat Demirci, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk* (İstanbul: y.y., 2000), 34-35. bk. Tevrat, Tekvin, 4:1-5, 11:10-32, 12:1-35, 37:1-45. Bu isimler peygamber kabul edilmediği için Kitâb-ı Mukaddes'in Neviim (Peygamberler) bölümünde yer almamıştır.

¹³⁰ Nevîm (Peygamberler), 2. Kısım/2. Gurup/15. Bab (Eski Yahudi geleneği Malaka ile Ezrâ'yı aynı kişi kabul etmiştir. et-Tevbe 9/30. âyette zikredildiği gibi Yahudilerin Üzeyir Allah'ın oğlu demeleri Kur'ân'da reddedilmiştir.) Bâki Adam, “Üzeyir” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/401-402.

İncîl'de Feraklît¹³¹ olarak zikredilen ismin Kur'ân'daki Ahmed ismine tekabül ettiği, Hz. Muhammed'in Ahmed ismiyle müjdelendiği belirtilmiştir: “*Meryem oğlu İsa, Ey İsrâiloğulları! Benden önce gönderilen Tevrat'ı tasdik eden, benden sonra risâletle görevlendirilen Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyen Allah'ın bir elçisiyim.*”¹³² İsimler lisanlara göre değişen nesnelere olmayıp Kur'ân bir taraftan İncîl'de Hz. Muhammed'e yönelik müjdelemeyi onaylarken diğer taraftan bugün elimizdeki İncîl'de Feraklît olarak tahrîf edilmiş Hz. Muhammed'in ismini Ahmed¹³³ olarak tasahih etmiştir. Ayrıca Kur'ân, Tevrât'ta “*Mûsâ'nın kardeşi*”¹³⁴ olarak müjdelenen ve adı müphem olan nebinin Hz. Muhammed olduğunu açıklamıştır.¹³⁵

Kur'ân, İsrâiloğullarına indirilen vahiylerde (Tevrât, İncîl) Hz. Muhammed'e ve tüm peygamberlere imanın mevcudiyetini haber vermiştir:

“*Onlar yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları ümmî bir nebîye ittiba eden kimselerdir.*”¹³⁶ ve “*Andolsun Allah İsrâiloğullarından sağlam bir söz almıştı. Allah onlardan on iki temsilci seçip şöyle demişti: ‘Sizinle beraberim. Andolsun namazınızı kılar, zekâtınızı verir ve resullerime inanır ve onlara destek verirseniz... sizleri cennete koyarım.*”¹³⁷

Kur'ân; Tevrât ve İncîl'de bulunan, sonradan tahrif edilen, peygamberlerin tamamına imanı¹³⁸ zikrederek bu kitaplardaki vahiy korumuştur. Bütün bu veriler incelendiğinde önceki vahiylerde bulunan, sonradan kaybolan tevhid, ahiret ve nübüvvet vb. inanç esaslarına ilişkin bazı itikadi hükümler Kur'ân'da kayda alınmış; yanlış anlatılan peygamber kıssaları düzeltilmiştir.

2.2. İbadette Müheminlik

Kur'ân önceki sahifelerde, kitaplarda namaz ve zekât ibadetinin varlığından bahsetmektedir: “*Rabbini anıy namaz kılıp, zekât veren kurtuluşa ermiştir. Fakat siz dünya hayatını, daha kalıcı olan ahiret hayatına tercih ediyorsunuz. Bunlar ilk sahifelerde, İbrâhîm ve Mûsâ'nın sahifelerinde vardır.*”¹³⁹

Hz. İbrâhîm'in ve Hz. Mûsâ'nın sahifelerinde, ilk sahifelerde birçok hakikatle birlikte¹⁴⁰ “*فصلي*” (namaz kılan kimse) kelimesi bulunmakta olup; ilk sahifeler, başta Hz. İbrâhîm ve Hz. Mûsâ olmak üzere bütün peygamberlere gönderilen sahifeleri kapsamaktadır.¹⁴¹ Peygamberler arasında Hz. İbrâhîm'in tercih edilmesinde

¹³¹ İncîl, Yuhanna, 14:26, 15:26; bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4/316; bk. Rahmetullah Hindî, *Izhâru'l-hak*, 4/1187-1191.

¹³² es-Sâff 61/6.

¹³³ es-Sâff 61/6.

¹³⁴ Tevrat, Tesniye 18:15,18-19.

¹³⁵ bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/38-39; Hindî, *Izhâru'l-hak*, 4/1134.

¹³⁶ el-A'râf 7/157.

¹³⁷ el-Mâide 5/12.

¹³⁸ bk. el-Bakara 2/136, 285; Âl-i İmrân 3/84; en-Nisâ 4/150.

¹³⁹ el-A'lâ, 87/14-19.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/ 373-377.

¹⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/ 135-137.

nebilere atası, ilk şeriatın peygamberi olmasının; Hz. Mûsâ'nın tercih edilmesinde onun Hz. İbrâhîm'in şeriatini izlemesi, sonra da son nebinin (hâtemü'l-enbiyâ) şeriatinin gelmesinin etkili olduğu söylenmiştir. Her resul, kavmine imandan sonra namazı tebliğ etmiş, namaz, her nebinin şeriatı, ibadetlerin başı, itaatın nişânı kabul edilmiştir.¹⁴²

İbn Abbâs, *fesallâ* kelimesiyle beş vakit namazın kastedildiğini belirtmiştir.¹⁴³ Bu kelimenin dua manası vurgulanmış,¹⁴⁴ fitr günündeki bayram namazına delalet ettiği söylenmiştir. Ancak, fitr zekâtı ve bayram namazının Mekke'de varit olmayışına, sûrenin ise Mekkî oluşuna istinaden bu görüş zayıf bulunmuştur.¹⁴⁵

Kanaatimizce; Kur'an diğer nebilere gelen vahiylerde namaz ibadetinin varlığından bahsetmektedir. Bu âyet diğer âyetlerle¹⁴⁶ beraber incelendiğinde *fesallâ* kelimesinin bütün nebilere namaz ibadetine tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Kur'an; Hz. İbrâhîm ile Hz. İsmâ'il'in,¹⁴⁷ Hz. Şuayb'in,¹⁴⁸ Hz. Mûsâ'nın,¹⁴⁹ Hz. Zekariyyâ'nın,¹⁵⁰ Hz. Meryem'in,¹⁵¹ İsrâîloğullarının,¹⁵² Hz. İsâ'nın¹⁵³ ve Hz. Muhammed'in¹⁵⁴ namazından bahsetmiş; Hz. Lokmân'ın oğluna namazı tavsiye ettiğini bildirmiştir.¹⁵⁵

Kur'an'daki er-Rûm 30/39. âyet hariç zekât ibadeti *واقموا الصلوة واتوا الزكوة* (namaz kılınız ve zekât veriniz) lafzıyla namaz ibadetinin hemen akabinde zikredilmiştir.¹⁵⁶ Orucun önceki vahiylerde farz kılınışı "*Ey İnananlar! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç size de farz kılınmıştır...*"¹⁵⁷ âyetinde bildirilmiştir. Kâbe merkezli hac ibadetinin,¹⁵⁸ kurban¹⁵⁹ ve karz-ı hasen¹⁶⁰ gibi ibadetlerin önceki nebilere şeriatlerinde bulunduğu, bir kısmı günümüze ulaşmamış, bir kısmı tahrîf edile-

¹⁴² Abdülkerim Yunus el-Hatîb, *Tefsîru'l-Kur'ânî li'l-Kur'ân*, (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabi, ts.), 16/1534-1536.

¹⁴³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 4/665.

¹⁴⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/373-377.

¹⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/135-137; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzil*, tsh. Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1415/1995), 4/418-419.

¹⁴⁶ bk. el-Mâide 5/12.

¹⁴⁷ İbrâhîm 14/37, 40; Meryem 19/55.

¹⁴⁸ Hûd 11/87.

¹⁴⁹ Yûnus 10/87.

¹⁵⁰ Âl-i İmrân 3/39.

¹⁵¹ Âl-i İmrân 3/43.

¹⁵² el-Mâide 5/12.

¹⁵³ Meryem 19/31.

¹⁵⁴ Tâhâ 20/132.

¹⁵⁵ Lokmân 31/17.

¹⁵⁶ bk. Şa'râvî, *Havâtır*, 19/11658.

¹⁵⁷ el-Bakara 2/183.

¹⁵⁸ bk. el-Bakara 2/125, 127; Âl-i İmrân 3/96-97; el-Hacc 22/27-29. Cessâs (öl. 370/981), el-Bakara 2/125. âyetteki *mesâbeten* kelimesini devamlı gidip-gelme (insanlar ziyaret ediyorlar, evlerine dönüyorlar, tekrar ziyaret ediyorlar) olarak tefsir etmiştir. Âyetteki *linnâs* kelimesinin umumiyet ifade ettiğini zikrederek bütün insanlara şamil olduğunu beyan etmiştir. Buna göre insanlar Hz. Âdem'den itibaren Kâbe'yi ibadet maksatlı devamlı ziyaret etmişlerdir. bk. Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhin (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1415/1994), 1/87-88.

¹⁵⁹ Âl-i İmrân 3/183; el-Mâide 5/27; el-Hacc 22/27-29; es-Sâffât 37/102, 107.

¹⁶⁰ el-Mâide 5/12.

rek günümüze gelmiş, sahifelerde ve semâvi kitaplarda namaz, zekât, oruç, hac, kurban ve karz-ı hasen ibadetinin varlığı Kur'ân sayesinde bilinmektedir.

Kur'ân'ın önceki ilâhî vahiyelere müheyminliğinin, itikât, ibadet, ahlâk, muâmelât, mezâcir vb. hususlarda cereyan ettiği önceden zikredilmiştir. Kur'ân'ın;

“Şüphesiz ki ben Allahın kuluyum.(Allah) beni risâletle görevlendirip peygamber kıldı, bana kitabı (İncil'i) indirdi. Nerede olursam olayım beni erdemli, kutlu kıldı ve bana hayatta olduğum müddetçe namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti, beni azgın bir zorba kılmadı, anneme saygılı kıldı.”¹⁶¹

âyetinde Hz. İsa'ya isnat edilen iki temel ibadet görülmektedir. Bu iki temel ibadeti kapsayan namaz ve zekât, elimizdeki muharref İncil'de bulunmamaktadır.

Bu vahiyler üzerinde icra edilen tahrifâtlar neticesinde bu iki ibadetin ya yok edildiği ya da böyle bir vahyin ilâhî irade tarafından vazedilmediği bir şekilde büründüğü gözlemlenmektedir. İşte Kur'ân, bir taraftan risâletle görevlendirilen peygamberin lisaniyle bu ibadetlerin önceki ilâhî vahiylerdeki gayr-i inkârını haber vermekte, diğer taraftan da aynı ibadetleri ilâhî formatlarına mutabık bir şekilde ortaya koymaktadır. Böylece önceki ilâhî vahiyleri tahrîf ve tebdîl edenler eliyle müminlerin gündeminden çıkarılıp unutturulmak istenen bu ibadetler, Kur'ân sayesinde birer temel vecîbe şeklinde tekrar ortaya konularak hatırlanmıştır.

Sonuç olarak dinin aslından olan namaz ibadeti tüm peygamberlerin dininde kıyam, kıraat, rükû, secde vb. erkânıyla mevcuttur. Ancak namaz rekâtlarının ve vakitlerinin sayısı namazın fûrûunu oluşturmakta olup namazın fûrûunun peygamberlerin şeriatında farklı olması muhtemeldir. Önceki şeriatlarda oruç ibadeti sahorsuz¹⁶² eda edilirken Hz. Muhammed'in şeriatında sahur vardır.

2.3. Ahlâk'ta Müheyminlik

İlâhî şeriatlerin temel kurallar olarak kabul ettiği, Kur'ân'da *ümmü'l-kitâb* olarak isimlendirilen muhkem ayetleri¹⁶³ içeren ahlaka ilişkin hükümler vardır. Bu hükümler nebilerin tamamının kitaplarında hem muhkem ayetler olarak zikredilmiş hem de *ümmü'l-kitâb* olarak isimlendirilmiş, levh-i mahfûzda mevcut, bütün nebilere indirilen kitapların tamamında yazılı hükümlerdir. Bu minvalde bu muhkem ayetler, peygamberlerin tamamının dininde mevcuttur.¹⁶⁴

Muhkem hükümlerde ana babaya iyilik, rüştüne ermemiş yetim çocukların mallarına iyilikle yaklaşma, ölçü ve tartıda adaletli olma emredilmiş; fakirlik en-

¹⁶¹ Meryem 19/30-32.

¹⁶² bk. Abdullâh İbn Abbâs, *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, thk. Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Fîrûzâbâdî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/25; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru Ebî Hâtim*, 1/305.

¹⁶³ bk. Âl-i İmrân 3/7.

¹⁶⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 1/263-264, 597.

dişesiyle çocukların öldürülmesi, haksız olarak cana kıyılması, homoseksüellik, çıplaklık, yalan, iftira vb. gibi açık ve gizli kötülükler (fevâhiş) yasaklanmıştır.¹⁶⁵ Kur'an, mütekaddim vahiylerde mevcut *ümmü'l-kitâb* olarak vasıflanan muhkem hükümleri müheyminliğiyle el-En'âm 6/151-154. âyetlerde korumuştur.¹⁶⁶

Kur'an'ın ahlâk'ta müheyminliğini Abdullah Draz şu sözleriyle açıklamıştır:

"Ne olursa olsun hem derin hem yüce bir söz kendini Dağdaki Vaaz da duyuracaktır. Gerçek bir ahlâk hazinesi olan bu vaaz paha biçilmez bir değere sahiptir. Bu hususta bütün mukaddes kitapların koruyuculuk görevini Kur'an-ı Kerim mükemmel bir şekilde yerine getirmektedir.¹⁶⁷ Ancak gözde metoduna sadık kalan Kur'an-ı Kerim, bütün bu nasihatlerin hepsini bir yerde toplamak yerine, her birini yeri geldikçe vermeyi tercih etmiştir."¹⁶⁸

2.3.1. Yasaklanan Fiillere İlişkin Müheyminlik

İtikat ve ibadetlerin, gönderilen her nebinin şeriatinde aynı olduğu Kur'an'daki peygamber kıssalarından anlaşılmaktadır. Ahlâkî hükümler ise peygamberlerin gönderildiği kavimlerin ihtiyaçları, kusurları, maslahatları nispetinde her bir nebiye inzal edilmiş; vahiy süreci Hz. Muhammed'le tamamlanmıştır.

Bu hususu o şöyle açıklamıştır: *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."¹⁶⁹* Güzel ahlâkın peygamberimizle tamamlandığı başka bir hadiste de müşahede edilmiştir:

"Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu şuna benzer. Bir adam bir ev bina etmiş, evin köşesinde bir tuğla yeri boş bırakılmış, evi güzelce yapıp tezyîn etmiş, İnsanlar evin etrafında gezinmeye başlamışlar. Evin güzelliğine hayran kalmışlar. Şu tuğla da keşke yerine konsaydı, demişler. İşte o son tuğla benim. Ben en son gönderilen peygamberim."¹⁷⁰

Haksız yere adam öldürmeye dair ilk yasağın, Hz. Âdem'in risâletinde Hâbil ve Kâbil arasında cereyan eden hadiseyle¹⁷¹ gerçekleştiği Kur'an'ın murakıplığında bilinmektedir. Özellikle dünyevîleşme neticesinde yeryüzünde fitne, fesat, helal ve harama riayet etmeden bir takım kaba kuvvet ve ticârî hilelerle başka insanların malını gasbetmenin, kavimlerinin kusurları olmasına binaen Hz. Sâlih, Hz. Hûd ve Hz. Şuayb'e gönderilen vahiylerde yasaklandığı Kur'an'ın tanıklığında öğrenilmektedir.¹⁷²

¹⁶⁵ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, çev. Dr. Ahmed Asrar (İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997), 1/633-638.

¹⁶⁶ bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 1/263-264, 597.

¹⁶⁷ el-Mâide 5/48.

¹⁶⁸ Draz, *Kur'an'a Giriş*, 85-86.

¹⁶⁹ Enes b. Mâlik, *Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî (b.y.: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 1425/2004), *Hüsnü'l-huluk*, 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnâvût, 'Âdil Mürşid vd. (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 2/381.

¹⁷⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Câmi'ü's-sahîh*, thk. Muhammed Zehîr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), *Menâkıb*, 18; Müslim b. Haccâc, *Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), *Fedâil*, 21(2286).

¹⁷¹ el-Mâide 5/27-30; Adam öldürmenin yasaklanması ile ilgili bk. el-Bakara 2/84.

¹⁷² eş-Şuarâ 26/128, 151-152; Hûd 11/84.

Livâta olarak isimlendirilen cinsel sapkının¹⁷³ Hz. Lût'tan itibaren yasaklandığı yine Kur'ân'ın muhâfızlığında bilinmektedir. Kur'ân, önceki vahiylerde fâizin,¹⁷⁴ kibrin¹⁷⁵ yasaklandığını haber vermiştir.

2.3.2. Emredilen Fiillere İlişkin Mühayminlik

İyiliğin emredilip kötülüğün yasaklanması, nebilere indirilen bütün vahiylerde görülmektedir. Kur'ân'da yasaklanan ve emredilen hükümlerin bir kısmı önceki nebilere gönderildiği kavimlerin iyilikleri, kusurları üzerinden anlatılmıştır.¹⁷⁶

Ana-babaya iyilik,¹⁷⁷ sıla-i rahim,¹⁷⁸ insanlara güzel söz söylemek,¹⁷⁹ adaletli olmak,¹⁸⁰ isar ruhuna sahip olmak,¹⁸¹ ilâhî imtihanında sabırlı olmak,¹⁸² merhametli olmak,¹⁸³ temiz kalpli olmak,¹⁸⁴ kimsesizleri korumak,¹⁸⁵ halim ve bağışlayıcı olmak¹⁸⁶ önceki vahiylerde emredilen fiillerdir.

Kanaatimizce Kur'ân'daki peygamber kıssalarında magazin denilebilecek detaylı bilgi verilmemekte, sadece dinin aslına ve fûrûuna yönelik esaslardan bahsedilmekte; bu kıssaların önemli bir kısmı peygamberlerin kendilerine indirilen vahiylerin içeriği olan itikat, ibadet ve ahlâkî hususları kapsamaktadır. Kur'ân bu metoduyla önceki nebilere indirilen vahiyleri muhafaza etmiştir. Tahrîf edilmiş ya da yok olmuş olan bu vahiyler Kur'ân'ın gözetiminde korunmuştur.

3. Nâsih, Mensûh ve Tahrîf Bağlamında Kur'ân'ın Mühayminliği

Kur'ân, semâvî kitaplarda ve sahifelerde neshe maruz kalan kalmayan hükümleri açıklamış, tahrif edilen hükümlere de işaret etmiştir.

3.1. Nâsih, Mensûh Bağlamında Korunmuşluk

Kur'ân'daki mühaymin kelimesi nâsihi, mensûhu ve gayr-i mensûhu ayırma anlamı da taşımaktadır. Kur'ân, Hz. Mûsâ'ya gönderilen Tevrât'ta ve Hz. İsmâ'ya indirilen İncîl'de bazı haram ve helal hükümlerin neshedildiğini haber vermektedir. Hz. İsmâ'nın şeriatinin Tevrât'ı tasdik etmekle beraber onda haram olarak yer alan

¹⁷³ el-A'râf 7/80.

¹⁷⁴ el-Bakara 2/106; en-Nisâ 4/160-161.

¹⁷⁵ bk. el-Ankebût 29/39; el-Mâide 5/82; el-A'râf 7/75-76, 88, 130-133; Yûnus 10/75,83; el-Mü'minûn 23/46; eş-Şuarâ 26/111; en-Neml 27/14; el-Kasas 28/4,39, 76-84; ed-Duhân 44/31; Nûh 71/7.

¹⁷⁶ el-Mâide 5/63; el-A'râf 7/157.

¹⁷⁷ el-Bakara 2/83.

¹⁷⁸ el-Bakara 2/83.

¹⁷⁹ el-Bakara 2/83.

¹⁸⁰ Sâd 38/26.

¹⁸¹ el-Bakara 2/83.

¹⁸² el-En'âm 6/34; el-A'râf 7/103-128; Yûnus 10/109; Hûd 11/49; Yûsuf 12/1-111; Tâhâ 20/130; el-Enbiyâ 21/83-85; er-Rûm 30/60; Lokmân 31/17; el-Ahzâb 33/48; es-Sâffât 37/99; Sâd 38/17; el-Çâfir 40/55,77; el-Ahkâf 46/35; Kâf 50/39; el-Müzzemmil 73/10.

¹⁸³ el-Bakara 2/83.

¹⁸⁴ es-Sâffât 37/84.

¹⁸⁵ el-Bakara 2/83; el-Mâide 5/12.

¹⁸⁶ et-Tevbe 9/113-114; Hûd 11/75; Yûsuf 12/1-111; Tâhâ 20/43-44; es-Sâffât 37/100-108.

bazı hükümlerin helal kılındığını “Ben benden önce indirilen Tevrât’ı tasdik etmek, size (önceden) haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak için gönderildim.”¹⁸⁷ âyeti açıklamıştır.

Önceki vahiylerde helal olmakla beraber İsrâiloğullarını te’dîb için bazı hükümlerin Tevrât’ta haram kılındığı belirtilmiştir:¹⁸⁸

“Tırnaklı hayvanların tamamını Yahudilere haram kıldık. Sığırların, koyunların sırtlarında veya başırsaklarında bulunanlar, kemiklerine karışanlar haricindeki iç yağlarını (yine) onlara haram kıldık. Azgınlıklarından dolayı onları işte böyle cezalandırdık. Biz elbette doğruyu söyleyiniz.”¹⁸⁹

Allah’ın bazı kavimlere kalp katılığı ve zulümleri sebebiyle şiddetli; diğer kavimlere ise hafif muamele ettiği zikredilmiştir.¹⁹⁰ Temiz yiyecek ve içecekler bütün nebilerin ümmetlerine helal kılınmışken, bu yiyeceklerin bazıları aşırılıkları sebebiyle İsrâiloğullarına haram kılınmıştır.¹⁹¹ Bu durum şu âyetlerde anlatılmıştır: “Zulümleri sebebiyle Yahudilerin kendilerine helal kılınan temiz yiyecekleri onlara haram kıldık”¹⁹²; “İsrailin kendisine haram kıldığı (yiyecekler) hariç, yiyeceklerin tamamı İsrâiloğullarına helal idi.”¹⁹³

Kur’ân, insanların mallarını batıl yolla yemelerine, fâiz almalarına ilişkin zulümleri, zorbalıkları sebebiyle kendilerinden önceki ve sonraki nebilerin şariatlerinde helal kabul edilen bazı temiz ve hoş şeylerin Yahudilere yasaklandığını haber vermiştir. Bu yasak “Yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, insanların mallarını haksız yemeleri, kendilerine yasaklanmış olduğu halde fâiz almaları sebebiyle daha önce kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyler, Yahudilere haram kıldık...”¹⁹⁴ âyetiyle açıklanmıştır.

Bunlar, muvakkat bir zaman dilimi için teşrî edilmiş uzun ve kısa süreli hükümler olup bu zaman süreci tamamlanınca bu tür hükümler yürürlükten kaldırılarak neshedilmiştir. Ancak bu hükümlerin yerine bir sonraki şariat, yeni teşekkül eden ihtiyaçlara, şartlara, maslahatlara ve ortama daha uygun olan hükümü getirmiştir. Bu keyfiyeti en iyi bilen Allah’dır. Bu hal “Bir âyeti nesheder veya unutturursak, onun benzerini ya da ondan daha iyisini getiririz.”¹⁹⁵ âyetiyle açıklığa kavuşturulmuştur.

Draz (öl. 1377/1958), sonraki ilâhî vahiylerin önceki ilâhî vahiylerden bazı hükümleri haram ya da helal kılması, zamana ve şartlara göre muvakkat bir zaman diliminde teşekkül ettiğini belirtmiştir. Şartların değişmesine bağlı muvakkat sürenin tamamlanmasına binaen hükümlerin değişeceği hususuna şöyle bir temsilde bulunmuştur:

¹⁸⁷ Âl-i İmrân 3/50.

¹⁸⁸ Şa’râvî, *Havâtır*, 5/3181.

¹⁸⁹ el-En’âm 6/146.

¹⁹⁰ bk. Ebû Zehre, *Zehretü’t-tefâsîr*, 4/2227-2228.

¹⁹¹ Râgıb, *Tefsîru Râgıb*, 1/30-31.

¹⁹² en-Nisâ 4/160.

¹⁹³ Âl-i İmrân 3/93.

¹⁹⁴ en-Nisâ 4/160-161.

¹⁹⁵ el-Bakara 2/106.

“Bu üç doktor hadisesine benzer. Bu doktorlardan biri, hayatının ilk aşamasında çocuğa sadece anne sütüyle beslenmesini öğütler. Diğeri, daha sonraki merhalesi için çocuğa yumuşak nişastalı ve hafif yiyecekleri tavsiye eder. Bir diğeri ise, çocuğun üçüncü merhalesinde ona tam ve kuvvetli gıdalarla beslenmesine müsaade eder. Burada doktorlardan her birinin, tedavi için önerilen konuda, tam bir başarı içinde bulunduğu hakkında arkadaşları için zımnî bir tasdik olduğunu şüphe yoktur.”¹⁹⁶

Hz. İsa Tevrât'ı tasdik etmekle beraber¹⁹⁷ zamanın ve şartların teğayyürüne müteallik muvakkat hükümleri tebdil etmiştir: “Benden önce gönderilen Tevrât'ı tasdik edici olarak size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak için gönderildim ve size rabbiniz tarafından indirilen bir mucize getirdim. Artık Allah'a karşı gelmekten kaçın ve bana itaat edin.”¹⁹⁸

Kur'an'da da Hz. Muhammed'in, insanlara temiz yiyeceklerin tamamını helal; pis yiyeceklerin bütünü haram kılmak ve sırtlarındaki ağır yükümlülükleri, mükellef tutuldukları güç emirleri, yasakları onlardan kaldırmak için geldiği belirtilmiştir. O, İncil ve Tevrât'ta uzun ve kısa süreli muvakkat bazı hükümleri tebeddül ederek gelmiştir:

“Onlar yanlarındaki Tevrât'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere ittiba eden kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır...”¹⁹⁹

Bu âyetler incelendiğinde önceki vahiylerde hangi hükümlerin neshe maruz kalıp muvakkat hükümler, hangi hükümlerin neshe maruz kalmadan sabit hükümler olarak indirildiği Kur'an'ın murakıplığında anlaşılmaktadır.

3.2. Tahrif Bağlamında Korunmuşluk

Kur'an'da Yahudilerin tahrife yatkın bir zihniyeti taşıdıkları haber verilmiştir: “Yahudilerden öyleleri vardır ki kelimeleri yerlerinden ayırıp tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar. Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak ‘işittik, karşı geldik’... derler...”²⁰⁰

Dili eğip bükme anlamına hâvî leyy kelimesi, başka bir kelimenin tınısını işitenin kulağına yansıtmak için dili, alfabe harflerinden birinin kendisine yakın düşen diğer harfe meylettirmek anlamını taşımaktadır. Yahudiler, “Sözümüzü dinle, sohbet edelim, bizi gözet.” manasına gelen râinâ sözüyle “Koyunlarımızı otlat, sözlerinle kulaklarımızı otlat, bizim çobanımız ol.” Ya da ruûnet kökünden türediği hâliyle “bizim ahmağımız” anlamını kastederek Hz. Peygamber'e sövgü (sebbetme) olarak kullanmışlardır. Yine esselâmu aleyke yerine ölüm sana gelsin manasında

¹⁹⁶ Abdullâh Draz, Kur'an'a Giriş, çev. Salih Akdemir (Ankara: Otto Yayınları, 2012), 61.

¹⁹⁷ es-Sâff 61/6.

¹⁹⁸ Âl-i İmrân 3/50.

¹⁹⁹ el-A'râf 7/157.

²⁰⁰ en-Nisâ 4/46.

essâmu aleyke, başına taş düşsün anlamında *essilâmu aleyke* şeklinde Hz. Peygambere hakaret ederek dillerini eğip bükmüşlerdir.²⁰¹

Bu âyetteki tahrîf kavramı iki şekilde yorumlanmıştır:

1. Cehaletleri nispetinde lafzın te'vîlini, ibaredeki manayı değiştirme anlamı yüklenmiştir.²⁰² *el-Kelime* ifadesinin Tevrât olduğu,²⁰³ lâfzî tahrîfâtın olmadığı kötü te'vîl edildiği zikredilmiştir.²⁰⁴

Tahrîf kelimesinin anlamından hareketle lügavî tefsir ya da te'vil yapılmak suretiyle lâfzî tahrîfâtın olmadığını iddia edenler olsa da Kur'ân devre dışı bırakıldığında Tevrât ve İncil'in aslına ulaşmanın imkânsızlığı görülmektedir. Bu minvalde Kur'ân sâbık vahiylerin tahrîf meselesini müheyminliğiyle denetlemektedir.

2. Lafzın bizzat kendisini, aslını değiştirme anlamı yüklenmiştir.²⁰⁵ Allah'ın koyduğu hükmü başka hükümle değiştirerek kelimeyi yerinden kaldırıp yok ederler²⁰⁶ mefhumunda Yahudilerin Tevrât'ı değiştirmesi şeklinde yorumlanmıştır.²⁰⁷ Kur'ân müheyminliğiyle önceki vahiylerde hangi hükmün tahrîf edilmediğine şahitlik etmiştir.

İbn Abbâs'a ya da Buhârî'ye (öl. 256/870) ait olduğunda ihtilaf edilen²⁰⁸, Buhârî'nin Sahîhi'nin *Tevhid* bölümünde zikredilen

وَلَيْسَ أَحَدٌ يُزِيلُ لَفْظَ كِتَابٍ مِنْ كُتُبِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَلَكِنَّهُمْ يُحَرِّفُونَهُ، يَتَأَوَّنُونَهُ عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهِ

"Hiç kimse Allah'ın kitaplarından birini silip yok edemez, fakat onu tahrif edebilir, hakikî anlamı dışında te'vil edebilir."²⁰⁹ ibaresi, Buhârî tarafından semâvî kitaplarda lafzî tahrîfâtın değil sadece yorum tahrîfâtın mevcudiyetini dillendirmesine delil teşkil etmiştir.²¹⁰

İbn Abbâs ise

"Ey Müminler! Nasıl oluyor da Ehl-i Kitab'a soruyorsunuz? Allah'ın peygamberine indirilen kitabınız Allah hakkında en yeni bilgileri vermektedir. Siz onu değiştirilmemiş haliye okuyorsunuz. Allah size, Ehl-i Kitab'ın Allah'ın yazdıklarını değiştirdiklerini, kendi elleriyle kitabı tahrif ettiklerini ve "Bu Allah katındandır" diyerek az bir değere

²⁰¹ Ebü'l-Hasen el-Ahfeş, *Me'âni'l-Kur'ân li'l-Ahfeş*, thk. Dr. Hüda Mahmûd Karr'a (Kâhire: Mektebetü Hancî, 1411/1990), 1/448; Taberî, *Câmi'ul-beyân*, 5/119; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. es-Seyyid İbn Maksûd b. Abdurrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/493, Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/530-531; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 10/119; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Burdânî, İbrâhîm 'Atfîş (Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964), 5/243; İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/291.

²⁰² Taberî, *Câmi'ul-beyân*, 8/432; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/198, 482, 521; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 2/323, 3/113.

²⁰³ Taberî, *Câmi'ul-beyân*, 8/432.

²⁰⁴ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 27/38.

²⁰⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3/198, 482, 521.

²⁰⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997), 1/317.

²⁰⁷ Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Câbir, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Dr. Muhammed Abdüsselam Ebü'n-Neyl (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî'l-Hadîse, 1410/1989), 1/282; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, 1/550.

²⁰⁸ Bu ibarenin İbn Abbâs'a ait olmadığı ifade edilmiştir. bk.Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-buhârî*, Neşr. Muhibuddin el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959), 13/523.

²⁰⁹ Buhârî, *Tevhid*, 55.

²¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 13/523-526; Mesut Kaya, "Metnin mi Yorumun mu Tahrîfi? - Buhârî'nin Tahrif Meselesine Yaklaşım Üzerine", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/17 (2017/2), 8/36-48.

*değiştirdiklerini haber vermiştir. Size gelen ilim onlardan bir şey sormayı yasaklamadı mı? Vallahi size indirilen hakkında size soru soran hiç kimseyi görmedik.*²¹¹

ifadeleriyle lafzî tahrifâta dikkat çekmiştir. Söz konusu ibarenin İbn Abbâs'a ait olmadığı bu sözlerden anlaşılmaktadır.²¹²

Reşîd Rızâ (öl.1354/1935), âyetteki *leyy* kelimesinin hem lâfzî hem de yorum tahrifâtına tekâbül ettiği görüşünü benimsemiştir.²¹³ Levh-i mahfûz, başta Kur'ân olmak üzere ilâhî vahiilerin tamamının kaynağı niteliğinde bir levhadır. Kur'ân'la birlikte tüm ilâhî vahiilerin lafzî levh-i mahfûzda korunmuştur: “*Hayır (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir kitaptır. O korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfûz)'dır.*”²¹⁴

Elmalılı (öl. 1361/1942), her şeyin varlık sahnesine çıkışından önce, Allah'ın ilminde bulunduğunu, ana kitapta (Levh-i Mahfûz'da) mevcudiyetini, yazıldığı varlık sahifesinin Levh-i Mahfûz'da hıfzedildiğini, burada bozulmaktan ve yanlışlıktan korunup tamamıyla zabtedildiğini söylemiştir.²¹⁵

Kanaatimize göre ilâhî vahiilerin lafzının tamamı, Levh-i Mahfûz'da hıfzedilmiş; bu vahiilerin dinin aslına ilişkin asıl hükümleri de mana bazında Kur'ân'la korunmuştur. Çünkü Kur'ân, önceki nebilerin kavimlerine tebliğ ettiği ilâhî vahiilerden bahsetmektedir.

Kur'ân bazı hükümleri Hz. Muhammed'in risâletinde onun ümmetine, peygamberlerin kavimlerine tebliğ ettiği ilâhî vahye yönelik kıssalardan örnekler vererek emretmiş veya yasaklamıştır. Kısaca Kur'ân Allah'ın vahyettiği sahifelerin, kitapların hükümlerinden mensûhu, gayr-i mensûhu, muhkem, muvakkat ve sabit hükümleri, değiştirilene değiştirilmeyeni, muharrefi, gayr-i muharrefi müheymin vasfıyla tespit emiş, onlardan düzeltilmesi gerekeni tashih etmiştir.

Sonuç

ilâhî vahiilerin anlaşılmasında lafzın korunmuşluğu, mananın ve yorumun sahihliği önemlidir. Mana ve yorum kelimeleri ise aynı anlamları içermez. Tevrât ve İncil'deki yorum tahrifâtı, bâtinî, ilhâdi yorumlarla Kur'ân için de söz konusudur. Ancak bunlar lafzî sağlam Kur'ân açısından tahrif tehlikesi oluşturmamıştır.

Tevrât, Zebûr ve İncil'in günümüzdeki mevcut nüshalarının, Allah'ın Hz. Mûsa, Hz. Dâvud ve Hz. İsa'ya gönderilen lisanda olduğuna ilişkin kesin kanıt yoktur. Bu kitapların farklı dillerde versiyonları vardır. Peygamberlere indirilen sahifelerin metinleri günümüzde mevcut değildir. Bu açıdan bu kitapların tamamının lafızları tahrif edilmiştir.

²¹¹ Buhârî, *Şehâdât*, 29; *I'tisâm*, 25.

²¹² Kaya, “*Buhârî'nin Tahrif Meselesine Yaklaşım Üzerine*”, 40.

²¹³ Reşîd Rızâ, *Menâr*, 3/283-284.

²¹⁴ el-Bürûc 85/21-22; Buhârî, *Şehâdât*, 29, 330330; bk. Mekkî b. Ebî Tâlip, *el-Hidâye*, 3/2016; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 11/345-346; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 8/373; 6/568; bk. Müsâid b. Süleyman et-Tayyâr, “*Tevrât'ta İsrâiliyyata Farklı Bir Yaklaşım*”, çev. Mesut Kaya, *Marife* 1 (2013), 211.

²¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/403; 9/102.

Bu kitapların bir bölümünün anlam bazında muhafazası muhtemel olup yorum açısından da bu kitaplar tahrifâta uğramıştır. İşte Kur'an'ın müheymînliği burada kendini göstermektedir.

Kur'an mütekaddim vahiyleri, lâfzen değil manen korumuş, onlardaki nâsîh ile mensûhu, sabit ve muvakkat hükümleri belirlemiş, değiştirilene ve değiştirilmeyeni tespit etmiş, onlara şahitlik, murakıplık ve gözeticilik, muhafızlık, mu'temenlik etmiş, vahyin aslını sonradan ilave edilenlerden ayırt etmiş, yorum açısından tahrifatı da tashih etmiştir. Kanaatimiz, önceki vahiylerin lâfzî korunmasının sadece levh-i mahfûzda gerçekleştiği yönündedir. Kur'an'ın Arapça indirilmesi, mütekaddim vahiylerin her bir peygamberin ümmetinin kendi lisanında gönderilmesi, müheymînliğin mana bazında gerçekleştiğinin işaretidir.

Allah, risâletle görevlendirilen peygamberlere gönderdikleri kavimlerinin lisanıyla itikatta ve ibadet, muâmelât, ahlâk, mezâcirde (zararı cehd ile defetme) dinin aslına ilişkin indirdiği ilâhî vahiylerin tamamını Arap dilinde Hz. Muhammed'in risâletinde Kur'an-ı Kerîm'de korumuştur. Lisanları yaratan Allah İbrânice ve diğer lisanlarda gönderdiği bazı vahiylerin aynısını Arapça vahyetmiştir. Hz. Nûh'a isnat edilen Yûnus 10/72 ve Hz. Muhammed'e işaret eden en-Neml 27/91. âyetler buna bir örnektir. Bu durum mana açısından müheymînliği ifade etmektedir.

Âyetteki (عليه) مهيمنًا (gözeten, koruyan, denetleyen, şahit, hâkim) kelimesiyle Kur'an'ın önceki kitaplara muhafızlığına atıfta bulunulsa da peygamberlerin risâlet mücadelesinin tamamı incelendiğinde, dinin aslından olan itikatta ve ibadet, ahlâk, muâmelât, mezâcir vb. hususların aslında Kur'an'ın müheymînliğinin peygamberlerin tamamına indirilen sayfeleri kapsadığı gözlemlenmektedir. Buna göre Kur'an mütekaddim vahiylerin itikada ve ibadet, ahlâk, muâmelat vb. konuların aslına hâvî hakikatlerin özünü korumuştur. Ayrıca âyetteki (عليه) مهيمنًا ifadesinin, mütekaddim vahiylerdeki muvakkat ve sabit, nâsîh ve mensûh, muharref ve gayr-ı muharref, muhkem hükümlere, şeriat farklılığına teşmil ettiği anlaşılmaktadır.

Bu makalenin muhtelif yerlerinde âyetlere istinâden Kur'an'ın musaddık (Tevrât ve İncil'e) özelliğinden, Mâide 5/48. âyette ise önce musaddık sonra müheymîn vasfından bahsedilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'ın hangi Tevrât ve İncil'i tasdik ettiği sorusu akla gelmektedir. Kur'an'ın onayladığı önceki vahiylerin orijinal nüshaların, metinlerin, âyetlerin lafızları nerededir?

1. Kur'an, el-ân mevcut Tevrât ve İncil nüshalarını mı tasdik etmektedir. Bu kitapların tahrif edildiğine dair tartışmaların devam etmesine istinâden Kur'an'ın nüzulü esnasında mevcut Tevrât ve İncil nüshalarını tasdik etmesi isabetli bulunmamaktadır.

2. Kur'ân Hz. Mûsa'ya gönderilen Tevrât'ın ve Hz. İsa'ya indirilen İncil'in aslı nüshasını tasdik etmektedir. Bu Kur'ân'ın ruhuna muvafıktır. Ancak bu nüshaların bu dünyada bulunduğu yer kesin ve net olarak bilinmemektedir.

3. Kur'ân, Tevrât ve İncil'in âyetlerinin aslını anlam bazında muhafaza ve tasdik etmiştir. Bu kitaplara ilişkin âyetler, peygamber kıssaları incelendiğinde bu mefhumun daha isabetli olduğu görülmektedir.

Bu minvalde Kur'ân'ın tasdik ettiği mütekaddim vahiilerin metinleriyle ilgili müphemlik Kur'ân'ın müheminliğiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu ilâhî mesajlar, Kur'ân'ın müheminliğinde korunarak somutlaştırılmıştır. Buna göre Kur'ân, hem mütekaddim vahiilerin dinin aslına yönelik gayr-ı muharref, gayr-ı mensûh hükümlerine hem de Kur'ân'da gayr-i mezkûr mütekaddim vahiilerin dinin fûruna ilişkin mensûh, gayr-i muharref hükümlerine iman edip tasdik etmeyi itikadi esas olarak tayin etmiştir.

Mâide 5/48. âyetteki *mühemin* kelimesinin, kendinden önceki *musaddık* kelimesine atfedilmesi önceki paragraftakileri desteklemektedir. Kur'ân mütekaddim vahiilerden tasdik ettiği hükümleri müheminliğiyle belirtip muhafaza etmiş ve koruduğu bu mütekaddim vahiileri musaddıklığıyla doğrulamıştır.

Kısaca lafzında beşerî müdahaleye müsaade etmeyen Kur'ân, önceki ilâhî vahiylerle müheminliğiyle zamansal evrenselliğini ortaya koymuştur. Kur'ân, başlangıçta bu vahiilerin içerisinde olup sonradan değiştirilen, vahiy kapsamında olmadığı halde mukaddes kitaplarda yer alan, onlara ilâve edilen pek çok metni denetlemiş, vahiilerin aslını tebdilden ve ilaveden korumuştur.

İntihal Taraması

Plagiarism Detection

Bu makale intihal taramasından geçirildi/ *This paper was checked for plagiarism*

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Finansman Grant Support

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. | *The authors declared that this study has received no financial support.*

Acık Erisim Lisansı Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License*

Telif Hakkı Copyright

Yazar(lar) | Author(s): Aslan Çıtır

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-kerîm*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1404/1984.
- Adam, Bâkî. "Üzeyir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 42/401-402.

- Ahfeş, Ebü'l-Hasen. *Me'âni'l-Kur'an li'l-Ahfeş*. thk. Dr. Hüdü Mahmûd Karrâ'a. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü Hancî, 1411/1990.
- Akdemir, Salih. "Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'e Yaklaşımları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/31 (Nisan 2010), 179-210.
- Âlûsî, Şehâbeddîn Mahmûd. *Me'âni'l-Kur'an*. thk. Ali Abdülbârî 'Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- 'Azamî, Mustafa. "Asr-ı Saadette Yazı ve Vahiy Kâtipleri". çev. Dr. Durak Pusmaz. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Editör: Vecdi Akyüz. 4 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, 1/381-462.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *Sünenü kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Brinner, William. "Studies of İslamic and Judaic Traditions II". *Scholars Press Atlanta Georgia*, 1989.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Câmi'ü's-sahîh*. thk. Muhammed Zehîr b. Nâsır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Çağlı, Necdet. *Kitâb-ı Mukaddes'in Neyi Tahrif Edildi*. İstanbul: Beyan Yayınları, ts.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *Ahkâmü'l-Kur'an*. thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhin. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Demirci, Kürşat. *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*. İstanbul: y.y., 2000.
- Draz, Abdullâh. *Kur'an'a Giriş*. çev. Salih Akdemir. Ankara: OTTO Yayınları, 2012.
- Ebû Zehre, Muhammed. *Zehretü't-tefâsîr*. 10 Cilt. b.y: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- Ebüssüüd, Muhammed b. Mustafa el-'Amâdî. *İrşâdü'l-'aklî's-selîm ilâ mezâyâ'l-kitâbi'l-kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Ebû 'Ubeyde, Muammer b. el-Müsennâ. *Mecâzü'l-Kur'an*. thk. Muhammed Fuâd Sezgin. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 1381/1962.
- Elik, Hasan. *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2008.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*. çev. Câhit Koytak-Ahmet Ertürk. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-muhîtt*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1407/1987.
- Gaon, Sa'adya. *Tevrat (Tora) Tefsiri "Tefsîru't-Tevrât bi'l-'Arabîyye"*. haz. Nuh Arslantaş. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Hatîb, Abdülkerîm Yûnus. *Tefsîru'l-Kur'ânî li'l-Kur'an*. 16 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*. tsh. Muhammed Ali Şahin. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Hererî, Muhammedü'l-Emîn. *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'reyhân fi ravâhî 'ulûmi'l-Kur'an*. 33 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1421/2001.
- İbn Abbâs, Abdullâh. *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*. thk. Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Fîrûzâbâdî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn 'Âdil, Ebû Hafs Sırâcüddîn. *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-kitâb*, thk. 'Adil Ahmed Abdülmevcüd, Ali Muhammed Muavviz. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

- İbn 'Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1404/1984.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed el-Endülüsi. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1422/2002.
- İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419/1999.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mücmelü'l-luga*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1406/1986.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn. *el-Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-buhârî*. Neşr. Muhibüddin el-Hatîb. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hanbel, Ahmed. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnavût-Âdil Mürşid vd. 45 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ'. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmî b. Muhammed Sellâme. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Taybe, 1420/1999.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn. *Lisânü'l-'arap*. 15 Cilt. Kahire: Dâru Sâdir, 1410/1990.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1422/2002.
- İmam Mâlik, Enes b. Mâlik. *Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî. 8 Cilt. b.y.: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 1425/2004.
- İsfahânî, Râgîb. *Tefsîru Râgîb*. thk. Hind binti Muhammed b. Zâhid Serdâr. 5 Cilt. b.y.: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ Külliyyetü'd-Da'veti ve Usûlü'd-Dîn, 1422/2001.
- Kaya, Mesut. "Metnin mi Yorumun mu Tahrîfi? - Buhârî'nin Tahrif Meselesine Yaklaşım Üzerine". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/17 (2017/2), 35-50.
- Kefevî, Ebü'l-Bekâ. *el-Külliyyât*. thk. 'Adnan Dervîş, Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Kesler, Muhammed Fatih. "Kur'ân-ı Kerim'i Önceki Vahiylerden Ayırt Eden Bazı Özellikler", *Diyanet İlmî Dergi* 43/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2007), 23-54.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Burdûnî, İbrâhîm 'Atfîş. 20 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısrıyye, 1384/1964.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vîlâtü ehli's-sünne*. thk. Mecdî Basellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. es-Seyyid İbn Maksûd b. Abdurrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûg'in-nihâye*. thk. Câmi'atü Şârîka Mecmû'atü Resâili Câmi'iyyeti bi Külliyyeti'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ ve'l-Bahsi'l-'İlmiyyi. 13 Cilt. b.y.: Câmi'atü'ş-Şârîka Külliyyetü'ş-Şer'ati ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1429/2008.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. çev. Dr. Ahmed Asrar. 7 Cilt. İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehâte. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423/2002.
- Mücâhid, Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Câbir. *Tefsîru Mücâhid*. thk. Dr. Muhammed Abdüsselam Ebü'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmi'l-Hadîse, 1410/1989.

- Müsâid b. Süleyman et-Tayyâr. “Tevrât'ta İsrâiliyyata Farklı Bir Yaklaşım”. çev. Mesut Kaya, *Marife* 1(2013), 199-213.
- Müslim, Müslim b. Haccâc. *Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn. *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*. thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.
- Özler, Mevlüt. “Kelam Tarihi”. *Kelam (El Kitabı)*. Editör: Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, 21-40.
- Rahmetullah Hindî. *Izhâru'l-hak*. thk. Dr. Muhammed Abdülkâdir. 4 Cilt. Halîl Melkâvî. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1414/1994.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihi'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420/1999.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-menâr*. 12 Cilt. b.y.: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l Kitâb, 1411/1990.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997.
- Sarı, Mevlüt. *el-Mevârid*. İstanbul: Bahar Yayınevi, t.s.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellâ. *Havâtır*. 20 Cilt. b.y.: Metâbi'ü Ahbâri'l-Yevm, 1417/1997.
- Şâyî, Abdurrahman. *el-Fürukü'l-lugaviyye fi tefsîri'l-Kur'âni'l-kerîm*. Riyad: y.y., 1413/1993.
- Şehâte, Abdullah Mahmûd. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-kerîm*. 15 Cilt. Kâhire: Dâru Garîb, 1388/1969.
- Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414/1994.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünya. *Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *el-Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tirmizî, Ebü İsâ Muhammed. *Sünen*. thk. Beşşâr Avâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1418/1998.
- Ünal, Mehmet. “Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi”. *Tefsir (El Kitabı)*. Editör: Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, 15-58.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1407/1987.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Esâsü'l-belâga*. thk. Dr. Şevkî Me'arrî. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1418/1998.